

JÁSZKUNSAÉG

Társadalompolitikai
művészeti és irodalmi
folyóirat

1

XXVIII. évfolyam
1982. március
első szám

Kalocsa Verona Asszonyok
Jász Berényben.

Asszonyom!

Az idő talizmányos keze sok minőségileg sebet bekegyezett. De az Anyai szív sebeit nem iktat az Anyai szeretet legerősebb minőségének közvett. Ennek szálai - úgy mondják - még a halállal sem szakadnak meg.

Ön ez év óta van jóvá Oszlán Mántonka körül csak azt tudja hogy egy volt a hősi és hazafiai hőst hitéletüket veszik hozzána, a Haza jogainak szabadságának megvédése végett. De azt nem tudja ha életben maradt-e a vihar körében vagy vihar után.

És év mult el év után, s Önnek valófelelt megnevezéssel az évek súlyára s az Anyai szív epedő szeretetével még mindig van, remény és reméző közvett.

Ki nem monhatom mennyire jól esnek telkemnek, ha Ön bármilyen életének alkonyát jó kiemelten üzenhetem nem fel fia felől.

Fajjalom még nem tehetem. De legutóbb 1882 körül sem tudok. En magam soha sem hallottam Oszlán Mánton

TARTALOM

- 3 Horváth Gyula: Könyörgés (Kovács Józsefnek); Cigányanyák
- 4 Akác István: Az egykori karcsú lányok; Tékozló asszonyok; Mégis megható
Szent Ernő: Hízlegőbb fények jöttek; Riadtan kapták fel fejüket
- 5 Dienes Eszter: Szembeszél
- 6 Szűcs Sándor: Álomfejtés

VALÓ VILÁG

- 11 A kenyért adó mag — A búza hazáiban, a tiszaföldvári termelősövetkezetben — Hegyes Zoltán szociográfiája

FÓRUM

- 24 Ismerjük-e, értjük-e őket... magunkat? — Mihály Ottó hozzászólása a Hová, merre kö-zépiskolás ifjúság című vitára bocsátott, iskolaigazgatók véleményeit közlő összeállítá-sunkhoz
- 26 Fogynak a nagyfalvak, több lesz az aprófalv — Szolnok megye településeinek népessége az utolsó évtizedben — Veresegyházi Béla tanulmánya

DOKUMENTUM

- 31 Kossuth-levelek Jászberényben — Tóth János közlése

HAGYOMÁNYOK

- 36 Németh Gyula: Pályám emlékezete; önéle-trajzi vázlat 1949-ből
- 38 Egy elfelejtett tudósunk — A kunhegyesi születésű dr. Zsigmond Ferencet bemutatja É. Kiss Sándor

MŰVÉSZET

- 40 Koldusok és garasok — Avagy „Az emberi szívek megkeményedése” — Bérczes László tanulmánya
- 46 Papi Lajos köszöntése — Egri Mária

TÉKA

- 48 Törökszentmiklósi füzetek — ismerteti Bodri Ferenc

KÉPEK

A címlapon, a 2., a 3., az 5., a 23. oldalon, valamint a borító 3. oldalán Papi Lajos szobrai. (A fotókat Nagy Zsolt készítette.) A 45. oldalon a szobrász portréja — Tadek Makachowski lengyel festő munkája. A borító 2. oldalán Kossuth levelének hasonmása

JÁSZKUNSÁG

Szerkesztő bizottság: Andrikó Miklósné, Berényi Ferenc, Fábíán Péter (elnök), Lengyel Boldizsár, Nánási Mihály, Valkó Mihály (felelős szerkesztő).

A Szolnok megyei Tanács V. B. művelődésügyi osztályának folyóirata. — XXVIII. évfolyam, 1. szám. — Megjelenik negyedévenként. — Szerkesztőség: 5000 Szolnok, Kossuth téri Irodaház. Telefon: 12-069. — Kiadja a Szolnok megyei Lapkiadó Vállalat. A kiadásért felel: Virágh Iván. — Terjeszti a Magyar Posta. — Előfizethető a Posta Központi Hírlap Irodánál (1900 Budapest, V., József nádor tér 1.) és bármely postahivatalnál. Előfizetési díja: 1 évre 34,— Ft, csekk-számlaszám: 215-96162. — Készült a Szolnoki Nyomdában (5000 Szolnok, Vörös Csillag út 28.) — Felelős vezető: Gombkötő Béla igazgató.

ISSN 0448-9144

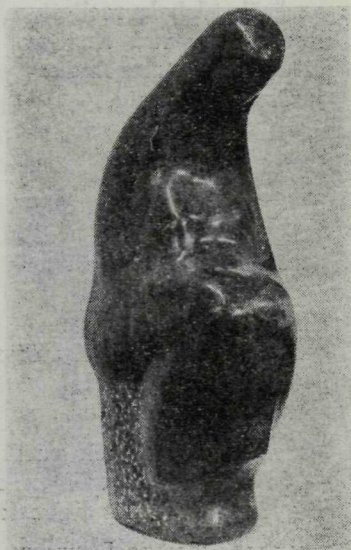
Inlex: 25 910

Könyörgés (Kovács Józsefnek)

Csillagharmatokat taposott jöttöd
 az ég mezőjén,
 őszi vadbika-szelek bömbölésében jöttél,
 csattogó villámstorral terelted egybe a nyáját,
 te csordás!
 látni akarlak!
 szíved ajtaján beléphetek-e még?
 ha mostohaapa-szóval szólsz rám;
 nagyon beteg leszek,
 de fájdalmaim egy kukkot sem szólnak rád,
 te édenből szakított fekete tulipán,
 te legyél az apám,
 te karolj át,
 ápd a még nem gyógyuló sebes árvaságomat,
 orvoságjóságodat
 add a számba,
 te világ árvája,
 hidd el, nagyon lázas vagyok,
 egy ingbe állok a tél küszöbén,
 mostohagyereke vagyok az anyaszeretetek,
 megyek hozzád;
 meleg örömmel takard be didergő testemet,
 akkor talán nem halok meg,
 jóságos apaévszakok csavargó gyermeke.

Cigányanyák

Száraz fákként recsegő csontom közt
 fájdalomláng lobog,
 mert nemsokára hóviharral
 kiált rátok a tél,
 megbúvó vadnyúl-sorsotok fázni fog,
 égre nyíló házatok
 gyakori vendége lesz a hideg,
 csecsemőtök meghal,
 vagy anyasírással
 rohanó mentő viszi el.

Az egykori karcsú lányok

Járásuk elnehezül.

Az egykori karcsú lányok

az örök tűzhely mellett,

letaposott sarkú cipőben

szívünkön gyalogolnak. . .

— Hát értük rajongtunk hajdan?

„Igen, értük rajongtunk!

S ma is értük rajongunk.

S holnap is. Mindhalálíg.”

Két mellüket két hús csillagként imádjuk

s az újholdat aggatjuk homlokukra.

Általuk lett bennünk nagybetűssé a Munka. — —

Megáldjuk lábuk visszereit.

Velünk maradtak örömben, bajban,

s egy-társként is többes számban élnek idegeink
mélyén,

íme, sorsunk harang-szavára keresztet vetünk; —

gyönyörű, hogy valakit képzeletünknel is jobban
szeretünk!

Hajuk, mint az idő vitorla-kötele,

acélosan, szelíden,

összefonódik őszi esőben, forró napban,

s szerelmes kezükhöz simul a halhatatlan,

mi is őt válasszuk hű tanúul, kezesül.

Az egykori karcsú lányok

az örök tűzhely mellett,

letaposott sarkú cipőben

szívünkön gyalogolnak:

járásuk elnehezül.

Tékozló asszonyok

Virágok bővölik őket:

nem gondolnak az elmúlásra,

pedig arcukba a halál

méltó jeleit beleásta. . .

Ma még kereshetnék a titkot,

— de ők folyton csak ölelkeznek!

S gyöngyházlepkét dobnak oda

a mindig-változó egeknek.

Mégis megható

Az öröklétben addig-addig bíztam,

amíg a bicskám végleg beletört.

Most a nyelét tartom vicsorogva:

— A többieknek hogyan sikerült?

Az egyiket egy nő csókolta szájon. —

A másikat meg belepte a hó. —

...Egy meleg öl kellene

mindenképpen!

— Nem hiszem el, de mégis

megható. . .

Szembeszél

Egyre csak szembe,
mindennel szembe ...
Utak esnek a szemembe,
eskümet hordja a szembeszél

... és kevés a seb gyerekkort,
csínyeket feledni
s hogy nem így képzeltem.
Jobb akartam lenni.

Filléres hallgatásban
magamra mért vigyáztam?
Szerettem minden árvát,
fiam helyett fiam hiányát
s kétszer lett számban
keserű minden, mi édes!
Nem lettem boldog.
Sem tisztességes.

Csillagtalán egemre ígérték
bűnös hiányt: csillagot!
Feltörték szemem manduláját,
elvették írmagom!

Örökül adták, őrzöm a Holdat:
udvara kettős, söpri a holtak:
Apám — szengődre kitört ablak —,
Anyám — arcában férgék laknak.

Ráhajlok, Isten, egyfiadra,
ha már szögekbe léptem.
Rezonálnak a csontjaim,
nem lesz több hálaének!

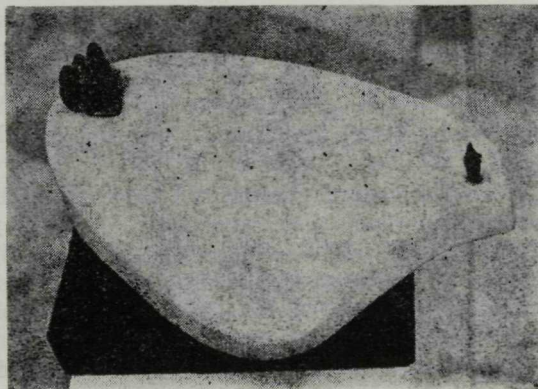
Hízalgőbb fények jöttek

a tél utólagos engedelmével
zöld jelvényeiket
kitűzték mellükre a fák
a meggazdagodott folyók
sietősebbre fogták léptüket
hízalgőbb fények jöttek
a szelek halk macskadorombolása
áthallatszott az éjszaka utáni csöndön

Riadtan kapták fel fejüket

az éjszaka-palackból
kieresztette a hajnal
a sötétség szellemét
megkönnyebbülten felsóhajtottak a
fák

néhány külvárosi gyárkémény
hiztérikus újjongásba kezdett
riadtan kapták fel fejüket
a harmat-csipás szemű füvek

Álomfejtés

A falusiak számára a tél az álom évadja. Hosszúak az éjszakák, ráérnek álmodni. Máskor, kinti munkák dandárján, nyúlfarknyit szundítani is alig jut idejük. Mondogatják is, hogy „majd alhatunk karácsonykor!” A hóhullásban aztán megálmodják az egész esztendőre valót, — úgy is mondhatjuk: az egész esztendőt. Értve ezt a régiek szerint, akik még hitték, hogy az álomnak jelentése van, esetenként messzire kiható érvénnyel. Teszem azt: az új esztendő első éjszakáján felmerült bizonyos álmok teljesezésére Szilveszterig lehet számítani. Sőt van olyan, amelyik előbb nem is teljesül, csak kizárólag pont azon a napon.

A mostaniak, persze, már nem igen hisznek abban, hogy az álomnak az ember életsorsával valami titokzatos összefüggése volna. Csak legfellebb annyit, hogy pl. jó vacsora után azt álmodja az ember, hogy roppantul szomjas, tíz—hús korszó is áll körülötte, de mindegyik fenéig üres, kúttól-kútig szaladgál, de mindegyik kiapadt, már jártányi ereje is alig van, mire jó kútra talál s akkor aztán vederszámra vedeli az üdítő vizet. Jó, jó, hisz azt a régiek is tudták, hogy az „éhes disznó makkal álmodik”. De nem ilyesmiről van ám szó, hanem nehéz nyomasztó álmoképekről, amelyből alig lehet kiázalodni, úgy kóvályog bele az ember feje, — vagy szép álombeli látomásokról, amelyeken napokig lehet édelegni. A régiek szerint az ilyeneknek van jelentőségük, mert az ilyenek a jövőt vetítik elénk. És pediglen ehhez nincs semmi köze se az ember állapotának se a véletlennek! Ez csupándoncsupán a titkos jövődő csodálatos megmutatkozása.

Karcagi öregasszony Csombordi Maris néninek, aki az álomfejtés nagy tudósa volt, egyszer azt találtam mondani, hogy én mindezt nem hiszem. Ő erre csak legyintett:

— Az nem számít!... Hiába,... amit álmodik azért az csak beteljesedik, — jelentette ki nagy bizonyossággal.

Némely álomnak a jelentése már egészen átment a köztudatba. Pl. kidől a ház fala; nincs semmi hibája, áll mint a Sionhegye, mégis egyszercsak: zuhé!, görög szanaszét a sok vályog. Ez bizony halált jelent! Vagy: áll a szép nagy fa s egyszercsak hirtelen a földre borul, töve kifordul, ágai összetörnek, — zajjal, avagy szép csendesesen, az már mindegy, — ez is halált jelent. Ezt jelenti az is, ha a kemence megreped; azon veszik észre, hogy szétnyílt az oldala. Ha valaki azt álmodja, hogy kiesett a foga: szintén halál. Ha nem fáj, akkor valamelyik távolabbi rokona, vagy ismerőse múlik ki a világból. Minél jobban sajog, annál közelebbi rokon. Halált jelent az is, ha kipakolnak a házból és meszelnek. De még a kipakolás se lényeges, — elég, ha csak kívülről meszelik a házat.

Általánosságban véve bátran kimondhatjuk, hogy a legtöbb álom bizony valamiféle bajt jelent. Nem hiába a valóságban is több a baj, mint a vaj.

Teszem azt: valaki sárban jár: — betegség! Minél mélyebb haburcban tapickol, annál súlyosabb nyavalyába esik. Erre el lehet készülni! Pénzt olvasni se jó (úgy értve, hogy álomban). Ez is betegség. Vagy pl. táncolni... Azt gondolhatnók: lakodalom, multság, — pedig korántse! Olyan betegséget jelent, ami ugyancsak megtáncoltatja az álomlátót. El se hinnénk ~~est~~ a fonák-

ságot, pedig így van. Por: per. Ha valaki álmában porban jár, olyan veszeke-
dett perbe keveredhet, hogy nem győzi kifizetni az ügyvédet! Tojás: kárval-
lás. Itt azonban vigyázni kell az álommagyarázattal, mert ha fészekben van
a tojás, — az házasságot jelent. Ha jól meggondoljuk, ez a különbség igen
érdekes.

Léggel álmodni meg kész veszedelem: — tüzet jelent. Sok légy, amely
majd kiveri az ember szemét: — nagy tűz! Olyan nagy tűz, amelynek a szél
viszi, hordja a lángját. Ez az álom főként a régi időkben teljesedett be cudar
módon! Amikor még a házaknak nem csak a fedele volt nádból, hanem ta-
pasztott nádból készült a kemence és a pendelykémény is; az ól és annak
kéménye is, amely alatt, a lovak faránál, éjszakákon át viháncoló legények
tűzelgettek. Sőt még az udvarok kerítését, az ún. „berenát” is nádból ültet-
ték. Gyakran olvashatjuk régi feljegyzésekből, hogy egy-egy tűzi veszedelem
sokszor a falu felé elhamvasztotta, ha egyik házról a másikra fújta, seperte
a táborszájú szél. Igen minden esztendőben adódott egy-egy nagyobbacska, a
falu népét összeszalasztó tüzeset. Nem hiába mondják a Sárreten az ügyes-
bajos emberre, hogy „megszokta már a bajt, mint Nádudvar az égést”.

Ezelőtt ha valaki sok léggel álmodott, másnap valahány kád és dézsa akadt
az udvarában, mindet telemerte „kapitány-vízzel”, hosszú rudakra tengeri-
csuhéból pemetét kötött, a létrákat készenlétbe helyezte.

Érdekes, hogy tűzzel álmodni viszont haragot jelent. Régente ugyanis az
volt a gyakorlat, hogy a bosszúálló természetű ember a haragosa háza ereszé-
be alkalmas éjszakai időben üszköt dugott, vagy az acél-kovával belecsi-
holt. „Rálökte a házára a veres kakast” — miként szép virágos nyelven mon-
dották.

No, de vannak ám örvendetes álmok is, nem csak a bajok mutatkoznak
meg! Így pl. kiscsirkéket látni: vidámság. Aki azt álmodja, hogy meglepték a
tetvek, az egy cseppet se bánkódjon: gazdagodást jelent. Ha valaki — enyhén
szólva: — csúnyaságba lépett, már előre örvendezhet, még inkább, ha éppen-
séggel nyakig esett bele: — ez is gazdagodás.

Persze, az álomfejtésben azért mégse mindenki egyformán járatos.

Azt mondja az egyik bajomi asszony az öreg Gidainénak:

— Jaj, nénemasszony, napok óta súlyos gondban vagyok! Nem győzöm őriz-
ni a házat, ki se merek menni az udvarból. Attól tartok, meglopnak. Valame-
lyik éjszaka azt álmodtam, hogy vásár lett volna, osztán amíg odakinn ügye-
legtem, egy nagy cigány bement a házba, osztán kiberhelte a komótot. Elvitt
belőle mindent.

Az öreg Gidainé elgondolkozott, csak azután szólt:

— A lopástól semmit se félj lelkem! Nagy cigány volt?

— Tarkaszoknyás, bőrokolyás, rojtoskeszkenős, széles, nagy cigány asszony.

— Annál inkább, lelkem. Majd meglátod, hogy valami szerencse ér. Csak
ez a vásár... A sokadalom, lelkem, törvényt jelent. Mert ha úgy vesszük, lel-
kem, a vásár: sokadalom, népség...

Nos, aztán mi történt? — Még azon a héten esett a márciusi nagyvásár s
az asszony egy bugyellárist talált, ötven forint volt benne. Ott tapostak raj-
ta, senki se vette fel. Tehát: cigány = szerencse. Ezzel is többet tudunk.

Igenám, de valaki meglátta, hogy az asszony felvette a bukszát! Mindjárt
szaladt a községházához. A bíró azonnal kivallatta az asszonyt: hol az buksza,
az a talált tárgy? Be kell szolgáltatni!

— Hát ilyen az álom, lelkem! — tette utána a néni, aki ezt a régi történetet nekem elmesélte.

Az öreg Gidainé híres javasasszony volt Bajomban. Olyan jól értett az álomfejtéshez is, mint valami professzor a maga tudományához. A másik eladó lány örvendezve újságolta neki:

— Álomban szép nagy csokrot kaptam, egy öllel volt. Csupa-csupa fehér virág... liliom, rózsza, szegfű...

— Zöld levél nem volt közte?

— Arra én már nem is voltam kíváncsi... csak arra, hogy vajon kire gondoljak, hogy ki küldte?...

— Azt én se tudom megmondani, lányom... Én csak annyit mondhatok, hogy ha fehér, akár virág, akár egyéb: bánat!

Alig telt el pár nap, híre futamodott a faluban, hogy az a legény, akire a lány számított, mással tartott kézfogót.

Voltak ilyen álommagarázók. Öregek, akik mindenfélét összeálmodtak már hosszú életük sok-sok éjszakáján, s jó és rossz álmok teljesedését megtapasztalták.

De voltak ám bonyolult álomlátások is. Némelyik több éjszakán át folytódott, az egyes álomképek úgy függtek össze, mint a fonálra fűzött kaláriszemek. Ezek megfejtéséhez már valami jó álmoskönyvet kellett végigböngészni.

Álmos könyv igen minden háznál akadt ezelőtt. A mestergerendán, a falitűkör mögött, vagy az ágyfőben tartották. Évközben többnyire pihent, de téli reggeleken elő-elővették, lapozgatták, — főleg az asszonyok, lányok. Ha már annyira elnyűtt, hogy a lapszéleken nem lehetett az írást kibetűzni, vagy utólérte az öreg könyvek sorsa, vagyis eleje, hátulja leszakadozott, akkor mulhatatlanul másikról gondoskodtak. Általában az őszi nagyvásárokon szerezték be a ponyván áruló históriástól.

Többféle álmoskönyv volt. Jónak tartották pl. az „Ágnes néni álmos könyv”-t. Máig emlegetik, akik ezt megtapasztalták, hogy a „A keleti bölcsek álmoskönyve” is igen használható volt. Mondják, hogy az „Álomlátások könyve, avagy mindennemű létező álmok magyarázatja” című tudós könyv se tévedett.

Ezek után forgalomba került az „Új álomfejtő” és az „Új nagy képes álmoskönyv” is. Eleinte úgy vélekedtek róluk, hogy „nem felelnek meg a valósnak”. Ez úgy értendő, hogy ráhibáznak a magyarázatra, nem veszik komolyan a dolgot. Pl. ilyeneket mondanak: pénzt olvasni = jó; bort inni = vídamság; szaladni = fáradtság; napszámos munka = szegénység, és más efféle. Ámbár idővel ezeket az újabbfajta könyveket is be kellett szerezni, mert ezek magyarázták, mit jelent pl. cséplőgéppel, biciklivel, gumisarokkal álmodni. Azt mondja: „Palma gumisarkon járni = jó. Csizmájára, cipőjére vegyen Palma gumisarkot.” Itt viszont jegyezzük meg azt az érdekességet, hogy az álmoskönyvek akkor kezdtek kiesni az általánosabb használatból, amikor a lábbelinek nemcsak a sarkára tettek gumit, hanem a talpát is abból csinálták.

Na de amíg ez a korszak elérkezett, addig az álmoskönyvek közt legnagyobb becsülete az „Egyiptomi álmoskönyv”-nek volt. Nem csoda! Tudjuk, hogy — az írás szerint, — Jákób legkedvesebb fia, az édes jó testvérei által rabszolgául eladott József éppen Egyiptomban fejtegette nagy sikerrel az álmokat; többek közt a fáraót is, a hét kövér és hét ösztövér tehénről, meg a hét telt kalászról és hét üresről. De jól is jártak vele, hogy megfejtette: éhen halástól

mentette meg az egyiptomiaikat! Jól járt József is, a Potifárnéval esett epizódot leszámítva, ami azonban már nem az álomlátás tárgykörébe tartozik.

Itt-ott, ahol becsben őrzik, láthatunk még elnyűtt, elkopott régi, öreg álmoskönyveket. Azt mondják, ma már nem lehet kapni, nem nyomtatnak. Végre valahára ezt már elértük. Csak már álmosító könyveket se nyomtatnának!

* * *

Azt mondja a régi példaszó, hogy „a jó pap holtig tanul.” Bár megesk ez mással is. Sőt, hogy helyben maradjunk: még az álommagyarázóval is. Ezt egy — némi fenntartással derűsnek is mondható — érdekes élménnyel tudom bizonyítani.

Valamikor a 30-as évek legelején abban a szerencsében részesültem, hogy tudós Győrffy István professzorral közös néprajzi gyűjtést végezhettem Karcagon és Kisújszálláson. Egyebek közt megnéztünk egy száz esztendő karcagi tanya férfit nepe éppen szénaboglyát rakott, nagykerekségű, hatalmas boglyát. Aki még nem látott ilyet, az el sem tudja képzelni, milyen szép egy ilyen boglya. Nem tudja megrakni akárki; a népi tudás körébe tartozik ez, szakértelem, nagy gondosság kell hozzá. Valósággal építészeti remek; tökéletes forma, hibátlan, szép arányosság. Néztük, figyeltük, miképpen rakják. Alkonyatra „betetejezték”. Még csak le kellett volna kötözni szénából eresztett (csavart) kötelekkel s a csúcsára szénacsóvát, ún. „csákót” tenni dísznek. Mert csak csákoval teljes és szép a boglya. De már gyorsan esteledett. Azt mondta a gazda:

— Na, legények, most hagyjuk... itt az esti munka. Reggel az lesz az első, hogy lekötjük, csákozunk.

— Jobb lenne még most lekötni, — véleményeztem, illetéktelenül beavatkozva.

— Miért?

— Mert az éjjel vihar is lehet és fel találja seperni a helyét.

— Ne mondja már...Csak tán nem... — így a gazda. — Nem úgy ítélem az időt, hogy szél lenne, — állapította meg, körültekintően az ég alját.

— Az ég alján nem látszik — erősködtem — de én a múlt éjjel nyargaló tehennel álmodtam, ez viharos, szeles időt jelent.

A professzor mosolygott, hogy vajon miben sántikálok. A gazda azonban komolyan felkapta a fejét. Ám nyolcvanhét esztendő öreg anyja, akinek három álmoskönyve volt és nagy tudománnyal fejtett meg minden álmoképet, leintett engem:

— Még ha dudaszót hallott volna, lelkem... Akkor inkább... Arra én is azt mondanám. De a tehén mást jelent.

Ez aztán mindenkit megnyugtatott, s a nagy vidámságban, hogy szeles időtől egy cseppet se kell félni, mi ketten elköszöntünk a tanyaiaktól és beszereztünk Karcagra.

Na aztán mi történt?... Akkor éjjel keservesen csikorogtak a szélkakasok a házak ormán, tördelöztek a gallyak a hajlodozó fákon. Reggelig el nem ült a nyargalászó, boszorkánytáncot járó szél.

Már előzőleg úgy terveztük, hogy másnapi utunkat a tanya felé vesszük és fényképet készítenek a teljesen elkészült boglyáról.

— Lehet, hiába járunk, de ha már így történt, annál inkább kimegyünk, — mosolygott a professzor. — Lássuk, mi a helyzet s hogy fogadnak téged.

Szomorú látvány tárult elénk. A szép nagy boglyát félbe hordta a szél. A tanya messzi környékén szétszórt szénát gereblyézték, villázták össze-fele az emberek. A gazda szitkozódott, mint a záporosó. Kesergett előttem:

— Csak legalább fogadtam volna meg a maga szavát!... Akkor most nem fájna a fejem. Mondtam is nagyanyámnak, egészítse ki azt az ócska álmoskönyvét, mert hiányos!

Ez az álmoskönyvvel való probléma volt az egyedüli, amin a baj közepette is neveltünk. Az öreg asszony ám nem nevetett. Fejcsóválva guggolt a tanya-küszöbön, majd közelebb intett engem és feltette a kérdést:

— Hogy is van az a bizonyos álom?

Erre nekifohászkoztam a magyarázatnak:

— Úgy van, hogy kisgyerekkoromra is visszaemlékezve, valahányszor nyargaló lóval vagy tehénnel álmodom, elmaradhatatlan a szeles idő. A nyargaló ménés, nyargaló gulya nagyobb vihart jelent.

— Lámcsak ni, — csodálkozott az öreg. — Osztán ez nincs benne semelyik álmoskönyvben, pedig rákerestem.

Legott indította a dédunokáját, hogy hozza iziben a vastagabbik könyvet, bele kell írni.

— Ezt ne tegyék, — mondtam — mert ez az álom csak akkor jelent szelet, vihart, ha én álmodom.

— Csak tán nem?... Hát az meg már hogy lehet?

Közfigyelem tárgya voltam. Vajon mi bölcsességet nyilatkoztatok ki? A professzor meg azt leste: mi módon evickélek ki az álommagyarázat csóvájából.

— Hogy lehet ez? — sürgetett az öreg.

— Úgy lehet, hogy az elődeim igencsak pásztorkodó, állattartó emberek voltak s a ménest, gulyát megszalajtó viharok annyi sok mérget, bosszúságot okoztak nekik, hogy még én, kései ivadék is örököltem belőle. A közelgő vihar, amelyet előre megérez a szervezetem, álomban nyargaló lovak, tehének képét idézi fel.

Mit értett ebből az öreg néni, mit nem, csak erősen csóválta a fejét.

— Nahát ez csakugyan furcsa!...

— Én is annak tartom...

— De ha már beteljesedik, — már pedig látván látjuk, — akkor mégis csak benne kellene lenni az álmoskönyvben!...

Később mesélte nekem Gyórfy professzor, hogy a következő év őszen ismét kinn járt a tanyán. Szóba került a szénaboglyát szétszóró éjszakai vihar. Az öreg asszony akkor már nem élt. Csak az álmoskönyvét látta; ceruzával, nagy ákombákom betűkkel bele volt írva:

„Nyargaló lovakkal, tehénnel álmodni szeles időt jelent.”

HEGYES ZOLTÁN

A kenyért adó mag

**A búza hazájában,
a tiszaföldvári termelőszövetkezetben**

Búza. Négy betű. Ugyanannyi, mint: élet. ...és majdnem ugyanazt is jelenti. Másfél milliárd hektáron természetnek bolygónk lakói kultúrnövényeket, ennek egy hetede búza, búzából ered az emberiség által elfogyasztott összes kalóriamennyiség 20 százaléka. Archeológiai leletek bizonyítják, a búza az ember egyik legősibb kultúrnövénye, de körülbelül ötezer éves az első írásos feljegyzés is róla, egy Sen-Nung császár idejében keletkezett kínai történelemkönyvben, miszerint a Mennyei Birodalom lakói a búzát isteni ajándéknak tekintették.

Amennyiben nem volna ennyi természetes és mesterséges gátlókörmény, a búza, a mák és a dohány elborítaná a Földet. ...de hát van, s a kenyér alapnövénye, a búza immár két évezrede ilyen vagy olyan nemesítési eljárások alanya. Varro és Columella — Caesar kortársai! — műveiben már nyomát találjuk a kiválasztásos növénynemesítésnek. Korunk első, immár tudósnek tekinthető búzanemesítője 1819-ben kezdte munkáját a skóciai Haddigton grófságban. Nem sokkal az angol kísérletek után — feltehetően az 1863. évi, katasztrofális aszály hatására — a magyar Mokry Sámuel is búzanemesítéshez kezd a békési Gerendáson. A növénynemesítést, mint szaktárgyat a magyar mezőgazdasági akadémiákon 1890 óta oktatnak, Cserháti Sándor kezdte el Magyaróváron. A búzanemesítők gazdag, s változatos kutatási-nemesítési célokat jelző hazai névsorából idekíváncsozik az elévülhetetlen érdemeket szerző Baross Lászlóé, aki a század első évtizedében kezdte meg tevékenységét az akkor még Arad vármegyéhez tartozó Bánkúton, s 1921-ben olyan kiváló eredményt ért el a Bánkúti fajtanévű búzákkal, hogy tizenkét év múlva a kanadai Reginában megtartott búza-világkiállításon első díjat nyertek e fajták. Székács Elemér 1906—1923 között tizenöt(!) új búzafajtát nemesített ki. Fleischmann Rudolf F 481-gyel jelzett, 1923-ban elismert búzafajtájának malom- és sütőipari értéke elérte a bánkúti búzafajtákéét. Lelley János — 1951-ben — volt az első európai hibridbúza nemesítője. Manapság hazánkban a fitotronnal is felszerelt martonvásári és a szegedi tudományos intézetben folyik búzanemesítés. A két kutatóbázis a fajtakísérleteket 3—400 termelőszövetkezettel és állami gazdasággal végezteti el.

Nekünk, magyaroknak különösen fontos növényünk a búza. A magas sikértartalmú alföldi búzát a múlt század gabonatözsdein együtt jegyezték a dél-ukrajnai vagy a Mississipp-i középső folyása mentén termelt búzákkal. A pesti, bajai, debreceni, temesvári malmok lisztje a XIX. század utolsó három évti-

zedének egyik legjobban keresett európai agrárterméke. Nemcsak a termelés, a feldolgozás technikája is világszínvonalú volt, a malomipart forradalmasító hengersizék feltalálója honfitársunk, Mechwart András.

Létünk alapja.

A kenyért adó mag.

Piciny, rózsaszín-barnás szemek. Ezer szem sincsen összesen öt deka.

Búza. Élet.

* * *

Tiszaföldvár amolyan tipikus útifalu a nagy folyó Vezensy—Martfű közötti kanyarjától délre, a balparton, a víztől úgy három kilométerre. A falu északi végéhez közel kiszélesedik a főutca, Kossuth-szobor, leánykollégium, tanács-háza, templomból három is meg a Tiszazugi Földrajzi Múzeum övezi a terecskét. A többkilométeres főutca délebbi kiöblösödésében a gimnáziumot, a termelőszövetkezet központját, az OTP-t, a postát, órásműhelyt és kicsiny, dohánymentes presszót találni.

Alföldi embernek nem, másnak viszont annál inkább feltűnnek Földváron — a távolságok. A község központja a vasútállomástól három kilométerre van, legalább kétszer ennyi a távolság az északi és déli faluvég között. Nem csoda hát, hogy meglehetősen szétszórt az üzlethálózat s erősen meglátszik a falun az is, hogy nincs áruház. Egyetlen vendéglő van mindössze, gyógyszertár kettő, a déli faluvéghez közel fiókposta is van, a vasútállomás közelében tűzéptelep, mellette téglagyár. A gimnázium szomszédságában általános iskola épül, természetesen tornateremmel, vele szemben egy Koch Róbertről elnevezett tüdőgondozót látni.

Igen kevés a régi ház, lakatlant mindössze kettőt találtam. Bajban lenne a néprajzos, ha most kezdene kutatni Tiszaföldváron népi építészeti emlékek után. Vannak viszont két-háromszintes, itt-ott már a kivagysiság fogalomkörét is kitöltő új magánházak. Ezeket nézve örvendetes dolog, hogy az itteniek felfedezték a lapostető előnyeit.

Szinte reménytelen vállalkozás kideríteni, hogy Tiszaföldvár helyén mikor települt le az ember, annyi azonban bizonyos, hogy az avarok már megtelepedtek itt. A török hódoltság alatt — feltehetően a rabszolga-fogdosás miatt — elnéptelenedett a község, s ugyanez az állapot még a Rákóczi-szabadságharc idején is. 1721-ben a községet újraterlepitik, Podmaniczky-birtokká lesz, s az 1771-es urbárium már 126 telkesjobbágyot számlál itt össze. 1828-ban ugyan csak 90 jobbágyot számlálnak, de hogy növekszik a község népessége, bizonyítja, hogy a faluban 166 tizenhat éven felüli fiatal férfi lakik. Ötszáz adózott ház, 54 ígás ökör, 187 fejőstehén, 426 hámos ló, 198 ménesbeli ló van ekkor Földváron.

Két hadvezér neve is kapcsolódik a nagyközséghez. 1849 koratavasán a szolnoki csata megvívására igyekvő Damjanich János rendezi itt a vezénylet-re bízott seregetest sorait, 1944 késő őszén pedig Rogyion Malinovszkij innen irányítja a magyarországi hadműveleteket néhány napig.

Tiszaföldvár a hatvanas évek elejéig az Alföldön annyira elterjedt agrártelepülések közül semmivel sem emelkedik, sorsa ezektől annyiban különbözik, hogy az öt kilométernyire levő martfűi cipőgyár munkaalkalmat kínál, amit az itteniek ki is használnak. A gyár a negyvenes években már üzemelt, s egy

évtizeddel előtte (1935) a mintegy kilencezer lakosú település 2521 gazdaságának birtokméreti megoszlása a következőképpen festett:

1 holdnál kisebb, de szántófölddel nem bíró gazdaság volt	480
1 holdnál kisebb szántóval bíró gazdaság volt	382
1—5 holdas	1162
6—10 holdas	238
11—20 holdas	151
21—50 holdas	75
50—100 holdas	9
100—200 holdas	7
200—500 holdas	7
500—1000 holdas	8
1000 holdon felüli birtok volt	2

A nagyközség 22 119 katasztrális hold határa a művelési ágak szerint a következőképpen oszlott meg: volt 18 405 kh szántó, 145 kh kert, 837 kh szőlő, 139 kh rét, 837 kh legelő, 1248 kh erdő, 109 kh nádas és 1240 kh-t tett ki az ún. FANET, a földadók alá nem eső terület. A határ nagy része félig kötött fekete öntéstalaj, a szántóföldi kultúrákat jól termi. A két földvári főtermény — a búza és a kukorica — évszázados múltra tekinthet vissza, termelése mindig jövedelmező volt. Az első világháború előtt, de még a két háború között is három-négy gabonakereskedő megélt a községben.

Miért éppen a búza lett főtermény Tiszaföldváron? A kérdés azért is érdekes, mert az átlagban 17 aranykorona értékű földeket magában foglaló határ gabonatermőképessége azért elmarad a hajdú-háti vagy a Békés-csanádi löszháton levő földekétől. A háború előtti helyzetet könnyű volna azzal magyarázni, hogy a búza az egyik legkevésbé munkaigényes termesztett növény, szántás-vetés-aratáson kívül nincs gondja rá a gazdának, amíg a nadrágszíj-parcellán a búzája kalászol, érik, jómaga elmehet napszámba — ha van hová. ... de a mai eredmények nemcsak a hagyományokra utalnak vissza, szemléletbeli, gyökeres, immár visszavonhatatlan változásokat mutatnak.

Menjünk vissza jó harminc évet. Az első tiszaföldvári termelőszövetkezet 1948-ban alakult — Dózsa nevét vette fel, az induláskor összesen 17 tagja volt. Gépje, igavonó állata szinte egyáltalán nem volt a kollektívának, a sors játszott a kezükre egy valamikori földbirtokos disszidálásával, az ő két lovát és két ökrét igényelték ki és kapták meg. Az első gazdasági évben búzát, lent, gyapotot, répamagot, napraforgót, kukoricát és árpát termeltek. A kötelező vetéstervek és a kötelező beszolgáltatás korát élte az ország, a magyar mezőgazdaság történetének egyik legsikertelenebb időszakára volt ez. A voluntarizmus korának agrárpolitikája sem a paraszti szakértelmet, sem a táji adottságokat, sem a piac törvényeit nem vette figyelembe. Így állhatott elő az a ma már mosolyt fakasztó helyzet, hogy a gyermekcipőben járó közös gazdaságra rákényszerítik a gyapot és a salátamag termelését! A saláta ki se kelt — tízezer forintos bevételre számítottak ebből! — a gyapot kikelt ugyan, de termést nem hozott. (A gyapotnál nincsen talajszarolóbba növény, a véle bevetett terület a következő évben fele terményt adott, mint aminek más volt az előveteménye.) 1952-ben — ekkor már egyesül a Dózsa és a Homoknak nevezett falurészen alakult termelőszövetkezettel, s a neve is már Lenin — katasztrofális aszály sújtja az országot, a Tisza középső folyása mentén, így Földváron

is 300 milliméter körüli csapadék hullik egész évben, ami az afrikai szavannák csapadékánál is kevesebb. Az előző évi 11 mázsás holdankénti búzatermés 6 mázsára zuhan, a szövetkezet a munkaegységekre tervezett 2,5 kg búzát sem tudja kiosztani. A felzúdult emberek csodálkoznak, s olyasmiket mondanak, hogy az uradalmak idején megtermette a kenyeret a földvári határ — a szövetkezet már nem tudja ugyanezt megcsinálni? Az aszály, aszály volt mindig, csak most az agrárpolitika tragikomikus baklövésai súlyosbítják a falvak helyzetét. Ezerkilencszázötvenháromban például — kéretlenül, minden előkészítés mellőzve — hússertés tenyészkocákat kapott a szövetkezet. Az elnök kézzel-lábbal tiltakozott az állatok átvétele ellen, mondván, a meglevő jószágoknak is ugyancsak szűken van takarmány, a tehenek napi négy-öt liter tejet adnak, mert nem tudják őket abrakolni. Behívatták az elnököt a járásra, s közlik vele: „Vegye tudomásul, a kormány nem azért taníttatta magát, hogy a termelőszövetkezet intenzív fejlődését gátolja!” A kocák a juhodályba kerültek — télen megfagyott előttük a moslák, hetven százalékuk elvetélt. Nincsenek meg a célszerű és okszerű nagyüzemi gazdálkodás minimális feltételei, a bürokrácia addig soha nem látott méreteket ölt, a mezőgazdasági szakirányítás minden olyan egyéni kezdeményezést kiirt, amire nincs központi utasítás. A tiszaföldvári Leninben a cukorrépa- és a kukoricaföldeket kimérik részes művelésre, ezt diktálja a célszerűség, s úgy tűnik, fennállása óta először a termelőszövetkezet valamennyi szántója annak rendje-módja szerint lesz megművelve. A megye megtiltja a részesművelést! (Ez a rendszer a hatvanas évek elején az egész országban kitűnően működik!) A magyar termelőszövetkezeti mozgalmat az ötvenes években két súlyos megrázkódtatás éri. Az 1952-es aszályt követő évben Nagy Imre lesz a miniszterelnök, aki 1953 júliusi programbeszédében szinte biztatja a szövetkezeti tagokat a kilépésre. Tiszaföldváron ennek csekély hatása van, az agrárproletárokból, törpebirtokosokból alakult Lenin tagsága már érzi s érti a kollektíva életképességét, bízik a jövőben. Az 1956-os ellenforradalom sem gyengíti számottevően a szövetkezetet. 1959-ben holdanként 10,2 mázsa búzát, 27 mázsa kukoricát, 12,3 mázsa árpát, 7 mázsa napraforgót, 135(!!!) mázsa cukorrépát, 23 mázsa lucernát termelnek. A kötelező vetésterv még mindig érvényben van, bár az importpótló növények termelése országszerte abbamaradt — nincs már gyapot, gumipitypang és citromtermelés —, a preferenciált termeltetési rendszernek még vannak vadhajtásai, a Leninben például 50 holdon uborkát(!) termelnek, amit az átvevő vállalat 40 fillérért megvesz, majd 10 fillérért visszaad a termelőszövetkezetnek! (Szalmával vegyítve besilózzák, a tehenek téli takarmánya lesz belőle.) A hatvanas évek elejére „beáll” a gazdaság, új elnök, új főmezőgazdász irányítja a termelést. A termékszerkezet még mindig nagyon tarka képet mutat, mert 710 holdon kukoricát termelnek (39,4 mázsa holdankénti átlaggal), 2130 holdon búzát (16,2 mázsa) 640 holdon árpát (18,2), 50 holdon zabot (12,4), 300 holdon cukorrépát (239,7), 240 holdon kendert, (43,3) 25 holdon dohányt (8,0), 100 holdon napraforgót (9,27), 30 holdon burgonyát (69,0), 745 holdon lucernát (18,85), 343 holdon silókukoricát 143 mázsás átlaggal. Mindez 1963-ban, abban az évben, amikor a szövetkezet először kap SZOT-vándorzászlót, amikor Szabó Béla főmezőgazdász közgyűlésen fejti ki: a terméseredmények minőségi munkával fokozhatók, a belső rend megszilárdítása mázsákban, forintokban lesz mérhető a jövőben. Igaza lett — de ez már a ma története.

Tiszaföldváron ma egy termelőszövetkezet dolgozik, a Lenin, területe 7277 hektár, 1975 óta, amikor a szövetkezet egyesült a másik földvári közös gazdasággal, a Szabad Néppel. Modern mezőgazdasági nagyüzem! Előjáróban néhány szám, bizonyítékul: 1975-ben 2585 hektáron termelnek búzát — tehát az összerületnek több, mint harmincöt százalékán! — 45,13 mázsa átlaggal; 1980-ban 2359 hektár a termőterület, 63,22 mázsa a hektáronkénti termésátlag, közel másfélszerese az országos átlagnak, magasabb az elsőként jegyzett nyugat-európai országok átlagtermésénél.

Hogyan jutott el a Lenin ilyen eredményekig?

A hatvanas évek közepétől hosszútávú tervekkel dolgoznak Földváron. Már maga a tervek kidolgozása sem volt egyszerű feladat, mivel a gazdasági irányítás régebbi rendszere a mezőgazdaságban, a gyakran nem is egészen jó szabályozóknak olyan tömegét kényszerítette a szövetkezetekre, amik nem egy esetben — bizonyos mértékig — akadályozták az egyenletes, folyamatos fejlődést. Az akkori irányítási rendszerben például feltűnően alacsonyok voltak a nagytömegben termesztett növények felvásárlási árai — így a búzáé, kukoricáé is. Bizonyos szervezatlenségre utal az is, hogy gyakran akadozott a műtrágya- és gépállás. Az adott helyzetben Tiszaföldváron az egyetlen lehetséges utat választották: az üzemszervezésben, a munkavégzés mindennapi gyakorlatában léptek előre, ezt tekintették a későbbi jobb eredmények alapjának. Nem feledkeztek meg természetesen a beruházásokról sem ebben az időszakban — viszont ezek a beruházások kivétel nélkül a mezőgazdasági termelést közvetlenül szolgálóak voltak, s méreteikben sem igyekezett a szövetkezet versenyezni senkivel. A gépesítés következtében a hatvanas évek végére erősen lecsökkent a növénytermesztés élőmunka igénye. Mivel hasznosnak látszott a felszabaduló — elsősorban női — munkaerőt helyben lekötöni, a gazdaság egy cipődobozokat gyártó melléküzemet telepített, a martfűi cipőgyár közelsége indokolta ezt. Nagyjából ugyanerre az időszakra tehető a mai vetésszerkezet kialakítása is — a termelőszövetkezet beszüntette néhány növény termelését, például a dohányét, mákét. Az állattenyésztésben a mennyiség helyett a minőségre tették át a hangsúlyt, néhány év alatt a tejtermelés szinte megduplázódott, úgy, hogy csökkenteni tudták a termelési költségeket.

* * *

Májusban jártam először Tiszaföldváron, első néhány ott töltött napom a meglepetések sorozatává lett. Maga a nagyközség nem tett rám valami jó benyomást — szétterülő, fejlődésében megrekedt, álmos alföldi mezőváros, mondtam magamban, s némigen tudtam elképzelni, mi lehet itt településfejlesztő tényező?

A szövetkezetben szívesen fogadtak, Dr. Szabó Béla — az egykori főmezőgazdász, a későbbi termelési elnökhelyettes — az elnök biztosított róla, megkapom a munkámhoz szükséges információkat, megteremtik a lehetőségét annak, hogy minél több, közvetlen, személyes tapasztalatot szerezhessenek. Az első órákban nem tudtam, hol fogok aludni, elszállásolásom volt az első meglepetés. Az ószőlői falurészen van az egykori Szabad Nép székháza, ma a termelőszövetkezet kollégiuma, s fedelelet ad a Tiszai Öntöző Gazdaságok Együttműködése nevű szervezetnek is. ...miért kell egy téesznek kollégium? Tiszaföldvárhoz meglehetősen közel van Szarvas és Mezőtúr — mindkét városban egy-

egy mezőgazdasági főiskola, ahonnan a földváriak termelési gyakorlatra fogadják a hallgatókat. Lehet, hogy a szakemberutánpótlásra is gondoltak Tiszaföldváron, amikor kényelmes szállást rendeztek be a főiskolásoknak...? ...és mi az a TÖGE? A teljes név ugyan pontosan megmondja — de mégsem tartom elégnek ezt. Az együttműködés a földváriak kezdeményezésére jött létre, az anyaggazdaságon kívül magában foglalja Cibakháza, Ócsöd, Kunszentmárton, Mezőhék, Nagyrév, Cserkeszlő, Kengyel és Tiszajenő ugyancsak öntözéssel is gazdálkodó termelőszövetkezeteit, valamint a Szarvasi Öntözési Kutató Intézetet. Ez a szervezet valójában összefogja az öntözéses gazdálkodással kapcsolatos agronómiai munkákat a taggazdaságokban, s szaktanácsokkal is szolgál.

Bátortalanul tudakozódtam első földvári estémen, miként is jutok én ki a termőföldre, ha nem csak a munka irányítóit, hanem magát a munkát is látni akarom?

— Majd kimegy reggel a busszal, innen a ház elől indul negyed hétkor — kaptam a biztatást Erzsikétől, a kollégium gondnokától. ...s tényleg, reggel egy kis Ikarusz vitt ki az I. kerület központjába. Azon nem csodálkoztam, hogy autóbusz szállítja a dolgozókat — de az annál inkább feltűnt, és nagyon jól esett, hogy a jármű a csomagtartóra felrakott tucatnyi, talán fél órával hamarabb küült kenyértől illatozott. Hamar megtudtam, hogy a szövetkezet központi üzemkonyhája az egyes kerületben van — a kenyeret délben elfogyasztjuk.

A teljesen Marton János kerületvezetőt kerestem. Nem volt nehéz megtalálnom, bár a harmincadik életévén alig, hogy átlépett fekete hajú, kreolbőrű fiatalember tiszaföldvári tartózkodásom első néhány napjában azt a benyomást tette rám, mintha nem egy példányban lenne jelen evilágban. Bemutakoztam, elmondtam jövetelem célját, majd megkérdeztem:

— Mikor kezdte ma a munkát?

— Nem igen figyeltem az órát. ...negyed öt, fél öt lehetett amint kiértem.

— ...mindig ilyen korán?

— Kivéve vasárnap, azaz olyan vasárnap, amikor nincs talpon az egész szövetkezet, vagy nem én vagyok az ügyeletes. ...mert itt, a telepeken vasárnap is tartunk vezetői ügyeletet.

— Hogyan bírja?

Rám emeli a szemét, a barna szembogár felé apró, alattomos vércsíkok kúsznak.

— Birom. Igazából sose gondolkodtam rajta, hogy birom. Ezt vállaltam, ezt csinálom.

Ez így nagyon egyszerű. Nyugodt lelkiismerettel vajon hányan mondhatjuk ezt el?

— Mit csinált, amióta kijött a telepre?

— Ahogy megérkezem, általában körbeszaladom a telepet. Nem azért, mintha nélkülem nem menne a munka, vagy nem úgy menne, inkább csak azért, hogy lássák, itt vagyok, ha valami olyasmi adódik, amit csak én tudok elintézni, jöhetnek hozzám. Aztán mégegyszer átnézem az előző nap elkészített munka-beosztást, hogy amikor a busz megjön, lássam, itt van-e mindenki, akinek itt kell lenni? Általában korareggel találkozom a gépészekkel is, képtelenen: bélyegzőt ütünk az előző napon megbeszéltekre. ...azután kimegyek a területre. Tizenegy órakor mindig itt vagyok, ebben a szobában, a főágazat vezetőjével,

meg a másik kerületvezetővel húsz-harminc perces megbeszélést tartunk, ennek témája nagyrészt a következő nap, ritkábban távlati dolgok. A megbeszélés után szoktam adminisztrálni — itt egy kicsit elhúzza száját —, megebédek itt a szomszédban, utána újra a területre megyek. Tudja, délután a végzett munka minőségét ellenőrzöm. Nem mindegy, hogy ki, milyen munkáért tesz zsebre pénzt, hogyan dolgozik.

— Magyarán meozik. ...de ezt én egyelőre nem nagyon értem. ...hogyan lehet például rosszul szántani vagy vetni?

— ...én meg azt nem értem, hogy mi van ezen érthetetlen — neveti el magát Marton János. Látott már olyan bevetett táblát, amelyiknek nem mindegy volt egyforma a színe? Na, ugye! ...hát az nemcsak azért foltos, mert egyik-másik helyben vizesebb a talaj. ...az a folt a hanyag munka miatt is odakerülhet! Nálunk például teljesítménybérezés van, olyan formában, hogy az alap az órabér. Meghatározzuk, milyen mélyen szántson — aztán a munkavégző, a jobb teljesítmény érdekében itt-ott egy kicsit feljebb emeli az ekét — kész a hiba, amit esetleg akkor észre sem veszünk. ...ha a kukoricát hat centi mélyre vettjük, akkor — több teljesítmény miatt csinálja szintén, aki csinálja — nem tűrjük el, hogy három centire legyen! Előbb-utóbb úgyis rájövünk az ilyen csalásokra, s könnyörtelenül levonjuk a munkabért. Mi elértünk egy elég magas termelési szintet, nekünk ebből engedni nem szabad, mert az luxus.

— Ha arra kérném, hogy hasonlítsa a tiszaföldvári Lenin munkáját valamihez, mit válaszolna?

Ísmét szemezünk, majd ceruzájával kezd játszani az asztallapot nézve. Nem gyorsmozgású ember, de mindig mozog. Úgy látom, nem az idegesség, a túlfeszítettség mozgatja, inkább a tennivágyás. Nem nyughatatlan — tevékeny. Később szólal meg.

— Hegyet mászunk — mondja. Azt hiszem, az alpinistákhoz hasonlítunk a legjobban. ...azok is meg-megállnak, kikötik magukat, hágsót mélyesztenek a kőbe, de: ha csak egy kicsi lehetőségük van, életük nincs veszélyben, — mennek tovább. ...ha nagyon rossz az időjárás, vagy más, tőlünk nem függő dolgok megakasztják fejlődésünket, nem tudunk mit tenni. ...de amit nekünk kell tenni, azt maradéktalanul kell megtenni!

Marton Jánosnak dolga akad, magam meg gondolkodom a hasonlatán. Vélem, amíg az alpinisták látják céljukat, a magyar mezőgazdászok nem, vagy nem olyan világosan. Nincs olyan rakott szekér, amelyekre még egy villával ne férne — tartja a paraszti közmondás. Bizonytalán erre célzott a kerületvezető. A terméseredmények fokozhatók, még a hatvanhárom mázsás hektáronkénti búza átlagtermése sem mondható ki: ez teljesítőképességünk felső határa.

Kisétálok a kerület központi épülete elé. A széles betonjárdán túl egy idős bácsi szépen elmunkált földet öntöz.

— Tegnapelőtt szórtam be fűmaggal — mondja. A tavalyi elgyengült, nem volt szép. Olyan is kell, amin az ember szeme megpihenjen. Ez majd olyan lesz.

Találomra lépek be az egyik ajtón. A rövid folyosótól jobbra tágas ebédlőt találok, faburkolatát vörösréz díszíti. Az ebédlő sarkában büfé, ahol tejet, kakaót, felvágottakat, cigarettát, feketét, üdítőt vásárolhatok. Meg is teszem. A kávé mellé rágyújtok, de már Marton János szobájában. Égő cigarettával megyek ki az épületből, amit nyomban el is taposok a járdán. Aztán körülpil-

lantok, s bár nem látom magam, de érzem, hogy elpirulok. Két lépésnyire töltem zöldre festett, öblös hamutartó áll a fal mellett. Felveszem a cigarettavéget, majd sétára megyek, csak úgy, telepszerte. Az első, ami a látványon túl lépve tudatomba hatol: itt rend van. Felsepert utakon kószálok, amiket nem díszít két oldalról szalmaszálcsík. A gépműhely udvarában is a friss takarítás nyoma látszik, meg a renden belüli ésszerűség is, ahogy látom, egyik gép sem állja el az utat a másik elől. ...és milyen rendben vannak maguk a gépek! Megfordultam már jónéhány téeszmajorban, nagy megerőtetésembe került, hogy egyiket-másikat össze ne tévezzem egy ócskavasteleppel — de ilyen célszerű rendet, tisztaságot nem láttam sehol. Mindig úgy tudtam, egy forgácsoló, lakatos, kovács vagy szíjjártó műhelyhez hozzátartozik a beton olajfoltja, az ideig-óráig a sarokba ledobott szerszám vagy munkadarab. Itt meg arról győződhettem meg, hogy tiszta padlójú, tiszta ablaküvegű, eldobált szerszámokkal nem dekorált műhely is van.

A hegymászók bázistábora nagyon tetszetős, a feladatot jól szolgálóknak látszik. ...de milyen maga a megmászandó hegy? Mi a feladat? Ezt kérdezem Marton Jánostól, amikor újból összefutunk. Válaszként egy 85(!!!) stencilezett lapból álló „könyvet” nyom a kezembe. Címe: Növénytermesztési technológiák, 1981.

— Ez a bibliánk! Lapozgassa, ...s talán megismeri a hegyet.

Lapozgatom. A hatodik oldalt olvasva már 1985-ben, a mostani öt éves terv utolsó évében érezhetem magam. Nézzük csak:

Növény	Vethető ter.	Termésátl. q/ha	Összes term.
1. Búza	2300	65	14 950 tonna
2. Őszi árpa	350	65	2 275 tonna
3. Kukorica	2400	90	21 600 tonna
4. Fajtaborsó	500	30	1 500 tonna
5. Cukorrépa	600	600	360 000 tonna
6. Lucerna	800	100	80 000 tonna
7. Maghagyma	60	5	30 tonna

Sok minden kiolvasható ebből a tervből. Elsőnek talán az a szembetűnő, hogy mindössze hét növényt kívánnak termesztetni 1985-ben a földváriak. Biztos, hogy a kevés növény tervezése azt is jelenti; ezeket kipróbálták, adottságaik, lehetőségeik ezeknek felelnek meg a legjobban, ezeket kell termelni. Kitetszik a tervből egyfajta merészség is, például a kukorica esetében. Nem vagyok szakember, — de 90 mázsás hektáronkénti termésről még nem hallottam e honban, legalábbis 2400 hektár átlagában nem. Aztán még a magabiztosság is kiténik ebből a tervezetből. Mire is építenek a földváriak?

Egy, immár másfél évtizedes, igen szilárd belső munkarendre. Tiszaföldváron nem tartják dicséretnek, ha valaki azt mondja a termelőszövetkezetre, hogy olyan náluk a munkafegyelem, mint egy ipari üzemben. Nem olyan. Sokkal jobb! Itt az igazolatlanul mulasztó dolgozó tényleg ritkább a fehér hollónál. Az viszont előfordul, hogy este tíz órakor becsönget a dolgozó a kerületvezetőhöz: beteg a gyerek, holnap vinnem kell Szolnokra, írjál egy nap szabadságot. (Nem tartozik szorosan ide, de nem tudom megállni, hogy le ne írjam egy, az ország másik végében szerzett tapasztalatomat a téeszbeli mun-

kafegyelemről. Borítsa jótékony — de nem elnéző! — homály a falunevet, a tény a következő: egy téli szombat délután lakodalom volt, ahová meghívták a község apraját-nagyját, akik el is mentek. A szövetkezet tehenészetéből is elmentek az ottdolgozók. Aznap este az állatorvos, a téeszelnök meg a katolikus pap etette meg a teheneket.) ... s ez a rend Földváron nem a munkahelyen való megjelenésre korlátozódik, magába olvasztotta az évek során a minőségi munkavégzést is. Odaérkezésem harmadnapján a határt jártuk a kerületvezetővel. Megnéztük egyebek között a maghozó hagymával betelepített táblát is, amit éppen géppel gyomtalanított egy ember. Negyedhektárnyi területen vagy ötven-hatvan kivágott hagymatövet találtunk. Marton János a traktorvezetőhöz fordult:

— Nem lesz ez így jó, Pista bácsi! Ezt a hagymát annak idején maga vetette, azért küldtem most magát ide. ... aztán itt a sok kivágott hagyma!

— Látom én, de mit csináljak, nem egyenes a sor?

— Maga vetette! Ne lepődjön meg, ha levonok a béréből!

— Nem bánom már én, csak... csak azért ne nagyon hírelje, jó?

Ezt is megértük. A hanyag munka szégyen, nem hírelni való. Az autóba visszaülve hallom az agrármérnöktől:

— Ez egy elég szigorú rend nálunk. Arasson az, aki vetett, végezze — lehetőleg — ő a növényápolási munkát is. Így nem panaszkodhatik senkire, ha maga annak idején hanyag munkát végzett, itt, most látja a kárát. Meg kellett ezt oldani. Így tiszta ez!

— Láttam, hogy a büfében nincs alkohol tartalmú ital. Ki van tiltva a munkakerületről? — folytatam a beszélgetést.

— ... de ki ám! Hol van olyan munkahely, ahol ittasan is szabad dolgozni? A modern mezőgazdaságban a balesetveszély semmivel sem kevesebb, mint egy ipari üzemben! Nálunk senki sem dolgozhat úgy, hogy előtte ivott! ... én magam is megiszom egy-egy korsó sört — de munkahelyen soha! Menthetetlenül hazaküldöm az ittas embert!

— Nincsenek emiatt haragosai?

— Nem hiszem, mert elvértve kerül ilyesmire sor.

Jól példázza a munkarendet a munkaelosztás formája is. A naponta megtartott, délelőtt tizenegy órai megbeszélést tizennégy órakor egy másik követi, ahol már a kerületvezető tárgyalja meg a mezőgazdászokkal, brigád- és csoportvezetőkkel, milyen munkaerő-, és gépigényük van másnapra. Így, idejekorán megbeszélve, mindenre találnak megoldást.

A magabiztos tervezésnek egyik — ha nem a legfontosabb? — alapja a kintűnő géppark is. Császár Szilveszterrel, a munkakörét nem régen elfoglalt termelési elnökhelyettessel beszélgetünk erről:

— Megnéztem a gépműhelyt, az udvarát. Nagyon tetszik az ottani rend, de nekem úgy tűnik, jóformán minden gépből több van, mint amennyi feltétlenül szükséges.

— Jól látta, tényleg több gépünk van a mindennapi szükségletnél. ... csak hát a mi munkánkban nem minden nap egyforma! Tavaly december elsején fejeztük be a szántást, ennyi erőgéppel. A környékben még egy jó hét múlva is szántottak, s amint hallottam, a Dunántúlon még tavaszra is maradt szántanivaló. No, például erre kell a sok gép. ... hiszen egy olyan esős őszön, mint a tavalyi volt, még kölcsön sem tudunk kérni, mert mindenkinek kell a magáé. ... vagy nézzük a betakarítást. Tizenhét kombájnunk van, de az utóbbi

két évben szlovákiai és észak-nógrádi kombájnokat is segítségül hívtunk, mert igyekszünk betartani a bevált technológiánkat, s az azt is tartalmazza, hogy minél rövidebb idő alatt, minél kevesebb veszteséggel kerüljön fedél alá a termés. ...és kell a sok gép azért is, mert ha mostoha az időjárás, egymásba torlódhatnak a növényápolási munkák, s azokat sem végzi el helyettünk senki. ...meg, ha egy gazdaság géppel jól felszerelt, az biztonságérzetet is kelt.

— Miben áll ez a biztonságérzet?

— Nézze, ha körbejárja a földgolyót, akkor sem találkozik egy olyan agrár-szakemberrel, aki ki meri mondani: én abszolút biztosra megyek. Mi ezen a 7277 hektáron úgy gazdálkodunk, úgy gépesítettünk, olyan szakembereket toboroztunk, olyan munkarendet alakítottunk ki, olyan technológiát vezettünk be, hogy elmondhassuk: nem bízunk semmit a véletlenre! ...s ezt úgy három-négy éve mondhatjuk el csak! Meg vagyok győződve róla, hogy jó úton járunk.

A munkarendről már volt szó, nézzük hát a szakembergárdát. Huszonhat egyetemet végzett ember dolgozik a szövetkezetben, ebből tizenkettő az agrármérnök, — közöttük az elnök, aki gabonatermesztésből írta a doktori disszertációját —, van két üzemvezető-, három mezőgazdasági gépész-, három építész-, egy-egy erdő-, kertész- és villamosmérnök. Három állatorvost foglalkoztatnak. A harminchárom főiskolai végzettségű dolgozó közül kilenc növénytermesztőt, nyolc állattenyésztőt, három üzemszervezőt, két kertészt, hat gépészt, három építészt és két matematikust találunk. A középfokú végzettséggel bíró szakemberek száma százharminc, a szakmunkásoké háromszáztizenkilenc. Ritkán lehet pontosan megmondani, de úgy 1030 körül ingazodik a szövetkezeti tagok száma — így hát valamivel több, mint negyven százalékuk szakképzett. Példaként arra, hogyan vélekedik a szakemberek mai és jövődéli feladatairól Dr. Szabó Béla, álljon itt az elnöknek a Magyar Agrártudományi Egyesület VIII. küldöttközgyűlésén, Budapesten 1981. március 28-án elmondott hozzászólásának egy részlete: „Úgy gondolom; minden tekintetben egyértelmű, hogy a termelési eredmények a táblán dőlnek el, vagyis a hozam, a nyereség attól függ, hogy milyen feltételeket teremtünk növényeink, állataink számára ahhoz, hogy egyenletesen magas szinten termeljünk. Ez a tevékenység kifejezetten szakmunka, vagyis fogalmazhatunk úgy, hogy mérnöki feladat is. Ez az, ami nem akar menni, sokan nem akarják ezt tudomásul venni. Ez kettős nevelési feladatot jelent. Egyrészt az egyetemeken kell tudatosítani azt, hogy az agrármérnöki feladatot nem lehet elvonatkoztatni a konkrét gyakorlattól, nem rangon aluli munka az, ha a közvetlen munkahelyen a végrehajtókkal, az emberekkel is szót váltunk. ...A mai magyar mezőgazdaságban például egy-egy nagyteljesítményű kukoricavetőgép munkájának megszervezése — amelynek teljesítménye 100—150 ha/nap — kifejezetten mérnöki feladat kell, hogy legyen. Nem feltétlenül kell minden mérnöknek felső vezetőnek lennie. Nagyobb rangot kellene biztosítani a gyakorlati munkának, az eddiginél nagyobb anyagi megbecsüléssel is.”

Kenyérgabonát, búzát 1981-ben 2281 hektárról arattak le Tiszaföldváron. Az utóbbi hat évben sem a termőterület — 2585 és 2220 hektár között ingadozott — sem a termesztett fajták — 11—13 — száma nem változott lényegesen. Emelkedett viszont a termésátlag — hektáronként két kilogramm híján 12(!!!) mázsával, az 1975. évi 45,13 mázsáról az idej 57,11 mázsára! ...hogyan csinálják?

Szigorúan betartott, jóelőre megtervezett termesztési technológiával. Az őszi búza gyomirtását saját gépekkel oldották meg, 3,51/ha Gabonilt alkalmazva. Ugyanilyen adagban használtak 2,4 D Aminsót, de ezt már a szárbaindulás után. Az errefelé gyakori vadzabot Suffix-szel irtották. A gombafertőzések ellen, virágzás előtt Baxletonnal, CH Fundazollal, Topsin—M-mel vagy Dithane M—45-tel védekeztek. Hektáronként háromliteres adagokban Regulator 60 szárszilárdítót is bevetettek. A vetőmagot termő táblákon elvégezték a fajtaszelekciót is — kézi erővel, hiszen ilyesmit másképpen meg sem lehet oldani, a helyi általános iskola növendékeinek mozgósításával. Fehasználtak hektáronként 846 kilogramm műtrágyát — ez 390 kilót jelent hatóanyagban számolva —, 2715 forint értékben.

1981 nyarán a búza betakarítása mindössze 14 napot vett igénybe, de különösen jó volt az idő, meg aztán segítség is érkezett. Egy mázsa búzát 190 forintos önköltséggel termelt meg a szövetkezet.

Akárhogyan is nézzük, a búza az emberek tudatában még mindig úgy szerepel, mint extenzív, kevés gondoskodást igénylő kultúra. Tiszaföldváron nem él ez a szemlélet. Ahogy itt búzát termelnek, — szinte precizitás. ...és így már érdemes is, így kifizetődő. Hová lesz a földvári búza? — erről Tichy Mihályt, az egyes kerület magtárosát faggatom.

— Tagjaink kapnak 4800 mázsát, 1302 vagon össztermésünknek szinte pontosan egy tizede, százharminc vagon a vetőmag. Ebből hetvenkilenc vagonnal mi magunk küldtünk el a tiszaburai, a tiszaoärsi, a kunszentmártoni, a két jászberényi, a fegyverneki, a kenderesi, a kuncsorbai, a tiszaböi, a törökszentmiklósi, a deszki, a karcagi, a túrkevei, a tiszasülyi, a jászladányi, a csépai, a kisújszállási, a jászjákóhalmi, a dabasi, az örményesi és a nagyrévi termelőszövetkezeteknek, meg a Szolnoki Állami Gazdaságnak. Természetesen a saját vetőmagunk nagy részét is mi termeljük meg, de vetőmagbúza előállítására egy kicsit üzlet is, mázsánként 81 forintra többet kap érte a szövetkezet.

Berczi László mezőgazdász — aki ugyan még csak ötvenhárom éves, de február 28-án harmincadik munkaevét kezdte a szövetkezetben — is bekapcsolódik beszélgetésünkbe:

— Egy ilyen nagyüzemnek, ilyen nagy területen termelve a búzát, az ideit, a tervezettnél egy kicsivel kisebb termésátlag is díszére válik. Ezerháromszáz vagon kenyérnekvalót letenni az ország asztalára nem kis dolog. ...és mi sem a köldökünket nézve jutottunk idáig! Sok búzafajta termelünk ma is, sokkal is kísérletezünk. Egy-egy búza négy, de legtöbb öt év alatt „lefut”, ugyanannak a fajtának az ötödik szaporítási fokát már nem szabad elvetni, tehetünk vele akármit, a termés csak gyenge lesz. Nálunk a kísérletezés új meg új gabonafajtákkal nagyon természetes dolog.

1980 őszén 11 fajta búzának összesen huszonkét féle változata került a tiszaföldvári határ gabonátábláira. Egyetlen olyan földdarab akadt, ahol az átlagtermés ötven mázsa alatt maradt — 45,03 —, de hat olyan tábláról takarították be a termést, ahol az átlag meghaladta a 60 mázsát. Két tábláról, összesen 48 hektárról hetven mázsán felüli volt az aratnivaló. Szopkó Mihály, az egyes kerület gabonatermesztési ágazatvezetője harminckét hektár búzavetésen ugyancsak rajta tartotta a szemét az idén. A szövetkezetben már hosszú ideje folytatnak búzatermesztési kísérleteket, vizsgálják, hogyan viselkednek az új fajták a nagyüzemi keretek között. Húsztíz búzafajta magja került a kísérleti parcellákba, a legjobban az Mv—22—77-es „fizetett”, 77,5 mázsát hektárra át-

számolva, de összesen 17 olyan parcella volt a kísérletben, ahol a hektárra átszámított átlagtermés meghaladta a hatvanöt mázsát. Örvendetes dolog, hogy a húsz búzafajtából kilencet Magyarországon nemesítettek, hármat a szegedi, hatot a martonvásári kutató intézetben.

Ezek az eredmények egy összeszokott munkakollektíva, egy átlagosnál alig valamivel jobb termőhelyi adottságokkal rendelkező szövetkezet eredményei. Dr. Szabó Béla elnököt kérdezem, fokozhatók-e a terméseredmények?

— Feltétlenül — kapom a határozott választ. Jól szervezett munkával, az elvégzettek alapos elemzésével, az esetleges hibák folytonos kijavításával igen — hiszen a csúcstól még messze vagyunk. Elég régen dolgozom ebben a szövetkezetben ahhoz, hogy megállapíthassam, terméseredményeink a két fő növényünket illetően — a búzára és a kukoricára gondolok — nem egyformán növekszenek. Amíg a kukorica termésátlagja évente nő, addig a búzáé két-három évi megállapodottság után három-négy mázsával emelkedik egyszerre. Ezt a tendenciát tapasztaljuk, erre készülünk fel, ennek alapján tervezzük.

— Valamilyen kormányzati intézkedéssel előbbre vihetnénk a kenyérgabona-termelést?

— Igen! Például magasabb áron vásárolhatnák fel annak a gazdaságnak a gabonáját, amelyik egyszerre valósítja meg mindkét termelési fő célt: tömeget, ugyanakkor minőséget is termel. Egy ilyen rendelet elősegítené a termőtájak újjáéledését. ... vagy mondok mást. Nem látványosan, de három év alatt szinte másfélszeresére emelkedtek a műtrágyaárak. Nem tapsoltunk neki. Az idén az öntözővíz díja emelkedett — ezt már nem aprózták el — egyből a négyeszeresére. Nekünk 1980-ban csak a növénytermesztésből közel 32 millió forint nyereségünk volt — minket az ilyesmi nem rendít meg. ... de nem mindenki gazdálkodik úgy, mint mi! A mezőgazdasági gépek árai talán azóta vannak mesterségesen megállapítva, amióta ilyen gépet egyáltalán gyártanak ebben az országban. Egy igazán korszerű, nagyteljesítményű vetőgép valamivel több, mint egymillió forintba kerül. ... az ilyenfajta árak mindenkinek magasak!

— Mi lehet a megoldás?

— Csak egyetlen megoldás van, az, ami mostanában kezd érvényesülni nemzetgazdasági szinten. A magyar árrendszert úgy kell átalakítani, hogy közelebb kerüljön a világpiaci árrendszerhez — belülről pedig közelíteni kell egymáshoz az alacsony mezőgazdasági termékárakat és a magas ipari termékárakat. Nem hazabeszélek, mi eddig is megéltünk, ezután is meg fogunk, biztosan — de amit elmondtam, az 10 millió hétszáz ezer ember érdeke.

A továbblépés alapjai Tiszaföldváron a húsz évvel ezelőtt remélnél jobbakk, sőt sokkal jobbakk. ... de sokkal nehezebb út elején áll a szövetkezet, mint amit eddig megtett! A búza hektáronkénti átlagtermését hatvan mázsáról hatvanötre, a kukoricáét nyolcvanháromról kilencvenre emelni jóval több munka, mint, mondjuk, negyvenöttről ötvenre, vagy hatvanöt mázsáról hetvenötre felfejlődni. Nincs olyan tervgazdálkodáson alapuló nemzetgazdaság, amelyiknek használna az „egyenlősdi”, — az amikor a szabályozók egyaránt vonatkoznak az egyazon ágazaton belül tevékenykedő minden gazdasági egységre. Manapság előállhat az a furcsa helyzet, hogy egy csak nevében mezőgazdasági termelőszövetkezet, mondjuk, budapesti parkgondozással, többet „keres”, mint az exportminőségű búzát nagy mennyiségben termelő tiszaföldvári Lenin. Amennyiben változnak mezőgazdasági termelésünk szabályozói — s mi-

ért ne változnának, amikor bőven itt az ideje a változtatásnak? —, úgy mindenképp abba az irányba kell változniuk, hogy az alaptevékenységet „díjazák” majd az új szabályzók.

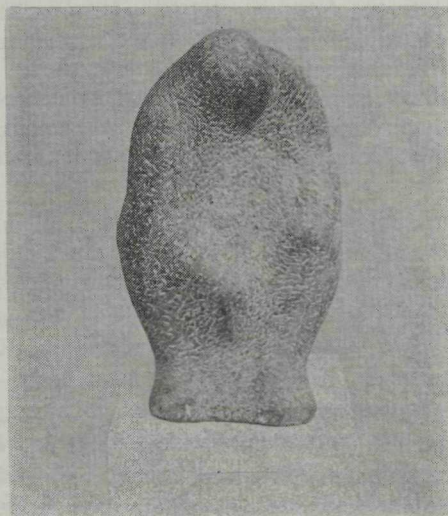
A fentiekből — egy kicsit akaratom ellenére is, hiszen egy szociográfus csak a szilárd tényekre támaszkodhat, sem kirakat, sem tükör nem kápráztathatja el — az tűnhet ki, hogy Tiszaföldváron minden rendben van, jöjjön ide mindenki agrotechnikát meg gazdálkodást tanulni. Ez így nem áll! Hallottam én Földváron is bérvitát vezető és beosztott között, lesütöttem a szememet, amint a fülembé jutott az a szitokáradat, amivel egy idősebb asszony illetve a részes alapon megművelt paprikaföld termését a tagoktól átvevő mezőgazdászlanyt. Baj — mindenütt van, itt talán egy kicsit kevesebb.

* * *

Azt írtam néhány oldallal előbb, hogy első látásra nehezen tudtam elképzelni, mi lehet Tiszaföldváron a településfejlesztő tényező? Május—július—október hónapokban összevéve több, mint négy hetet töltöttem a nagyközségben — s megválasoltam a magamnak feladott kérdést. A Lenin Tévesz a hatodik ötéves tervben 7 millió 400 ezer forintot ad a falunak, fenntartja a sportkört, s gépeinek társadalmi munkája is a nagyközséget szolgálja. Tehát nemcsak a jobb termésátlagokat, a nagyobb nyereséget, személyes sorsuk jobb útra való igazítását látják maguk előtt a szövetkezet tagjai és vezetői — de egy kicsit gazdának érzik magukat a 12 és félezer lakosú óriásfaluban is.

A tiszaföldvári termelőszövetkezet országos hírnevet szerzett magának a tagok szorgalmával, az okos gazdálkodással, az idők szavának hamari meghallásával.

Meg a búzával. A kenyért adó maggal.

Ismerjük-e, értjük-e őket... magunkat?

Úgy vélem, csak üdvözölni lehet a Jászok ötletét: az iskola körüli viharok idején azokat kérdezni, akik „hajóznak”. És csak sajnálni lehet, hogy nem vállalkoztak többen véleményük megfogalmazására. (Jómagam, a pedagógia területén dolgozó kutatóként és a pedagógusképzésben működő oktatóként is, kissé szomorúan figyelem, hogy milyen kevés pedagógus hallatja szavát a szűkebb szakmai fórumokon kívül — bár ott is! — az iskoláról folyó vitákban. Aligha szerencsés az így kialakuló munkamegosztás: az iskola „közügy”, ha feladatokat kell kijelölni számára és a „pedagógusok ügye”, ha ezeket meg kell oldani.)

Kilenc középiskolai igazgató, kilenc kérdés köré csoportosuló véleménye természetesen semmilyen általánosításra nem ad módot, de érdekes és izgalmas bepillantási lehetőség az iskolarendszerben sajátos helyet elfoglaló igazgató-pedagógusok gondolkodásába, vélemény- és ítéletvilágába. Nézeteik jelentősége abból a banális, de igen súlyos tényből fakad, hogy a pedagógus (az igazgató kettős irányba is: a tantestület és a tanulók felé) a maga egyediségében, saját személyiségével hosszú időn keresztül, több korosztályt érintően, közvetlen hatótényezője a nevelési folyamatnak. Ahogy gondolkodik, ahogy érez, ahogy látja és megítéli az ifjúságot, a „felnőtteket”, a társadalmat és önmagát, az mind-mind „termelőerő”, azaz immanens eleme a tanulók személyiségét formáló hatásrendszernek. Bármennyire esetlegesek is — a „minta” kicsinyisége és sajátos volta következtében — tehát ezek a válaszok, nemcsak érdekes, és szükséges, mert egyedi érdekességükön túlmenően e válaszokban — ha töredékesen is — kifejeződik két tipikus — pedagógiai közgondolkodásunkra általában is jellemző — nevelési „beállítódás”. Két, tendenciájában ellentétes „beállítódás”, amelyek közül az egyik bizonyára rossz utak felé irányítja lépéseinket. Reflexióként erről néhány szót és csak egyetlen feltett kérdés kapcsán:

Készen kapják... mindent megkapnak és mégis... bezzeg a mi időnkben... Nagy megnyugvással olvastam, hogy a válaszok döntő többsége elveti ezeket a közgondolkodást elég általánosan jellemző sztereotípiákat.

Olyan sztereotípiák ezek, amelyek — Ancsel Éva kifejezésével élve — teljesen nélkülözik az ifjúság megértéséhez is szükséges „történelmi empátiát”. Olyan sztereotípiák, amelyek általában is, de az ifjúság nevelésére vállalkozók esetében különösen veszélyesek. Arra indítanak, hogy a nevelést pusztá reprodukcióként, önmagunk, eszméink (és téveszméink), ítéleteink (és előítéleteink), tudásunk (és „butaságunk”), szokásaink, beidegződéseink változatlan újratermeléseként értelmezzük. Olyan sztereotípiák, amelyek — éppen az ösz-

szehasonlítás történelmietlensége következtében — intoleránssá tesznek az eltéréssel, a mássággal szemben. Az ifjúság „másságát” elfogadjuk ugyan, de csak mint életkori sajátosságot („fiatalság — bolondság”, „majd kinövi”, „majd rájön” stb., stb.), amelyet a neveléssel kell „leküzdeni”. Eközben nem vesszük észre, hogy olyan korban élünk, ahol az ifjúságnak — mégha minden vágya ez is lenne! — igencsak nehéz az apák nyomdokaiba lépni. Nehéz, mert ezek a „nyomdokok” bizony rettenetesen összekuszálódtak, és mert aligha állíthatjuk, hogy ez a világ „lehető világok legjobbika”. Mert bármennyire is igaz, ahogy Kocsis István is írja „minden nemzedék egy bizonyos készbe születik”, tegyük fel kertelés nélkül és őszintén a kérdést: milyen is ez a „bizonyos kész” napjaink ifjúsága számára? És egyáltalán: mi van itt „készen”? *A jólét?* Igergyerekeink döntő többségének jobb lét, mint nekünk volt. De sokszor milyen áron? Saját beszűkülésünk és önmagunk kifosztása árán. És minden gyereknek? A lakosság tíz százalékára becsült halmozottan hátrányos helyzetű családoknak is? A már munkába állt ifjúságnak is, amikor egyérből és fizetésből élő fiatal számára csak vágyalom az önálló lakáshoz jutás? *A szocializmus lenne kész?* Azt már felépítettük, megcsináltuk? *A világ?* Így? Az atom és neutronbombával? A totális pusztulás lehetőségével? *A család?* Hiszen mi magunk is hajlamosak vagyunk ironikus legyintéssel jelezni, hogy „ez már kész”! *A demokrácia?* Amikor — hadd legyenek konkrét — Halász Miklós jogos keserűséggel említi a technikumok megszüntetésekor megélt és egzisztenciális fenyegetést is jelentő antidemokratizmust, de más oldalról pedagógiai hitvallásként le tudja írni, hogy „...nem engedem meg, hogy a tanulók akár az iskola egyetlen tanárával is vitatkozzanak, az meg, hogy velem vitatkozzanak, az ki van zárva”. Hadd szokja a gyerekek a mi szép kis világunkat?! Ez lenne a „kész” demokrácia? Az eszmék és ideálok? De hiszen, ha valami jellemzi korunkat és konkrétan a mai magyar társadalmat is — egy dolog biztosan jellemzi: nincs egyértelmű (és ahogy mi megszoktuk, tanultuk *úgy* talán többé nem is lesz) értékrendszer, nincsenek megkérdőjelezhetetlen, egyedül helyes és biztonsággal követhető magatartásminták. Nem azért, mert Szodomát és Gomorát csináltunk országunkból, hanem mert egy dinamikus világban élünk és nekünk itt és most változnunk kell, ha fejlődni, sőt ha létezni akarunk. Egy új, a világra nyitott, ellentmondásokkal terhes fejlődési szakaszban élünk s magatartásunk még csak keresi a helyest, a jót, az adekvátat és bizony-bizony még a tisztességest is. Soroljam a köznapi, mégis alapvető normák érvényességére kérdező kérdéseinket? Egy új fejlődési szakasz új erkölcsének kimunkálását *reméljük*. És bármennyire is nehéz ebbe beletörődnünk, ez már **elsősorban** a mai fiatalság munkája lesz és már keményen „dolgoznak” is rajta. Itt már elsősorban az „ő” erkölcsükről, értékeikről, normáikról van szó. A *mi* felelőségünk azonban, hogy tudunk-e ehhez *segítséget* adni, avagy sértődött arroganciával, presszióval és úgymond „renddel” válaszolunk tapogatózó kísérleteikre. Mert bizony nemcsak annak a nemzedéknek jaj, „amelyik nem tudja... megkeresni és megtalálni a helyest, az előremutatót” (Kocsis), hanem annak is, amely nem képes ebben *partneri segítséget* adni. Tudom — magam is tapasztalom —, hogy ez nem könnyű feladat. Nem elég hozzá szép „eredmény-ruháinkban” és szép „önmagunkban” modellt állnunk. Ezt neked csináltuk, ez a tied, ezt szeresd! Így élj, és boldog életű (behelyettesíthető bármivel) leszel e földön! Nem könnyű, mert bármennyire is igaz lehet a maga elvontságában az a lenini útmutatás, mely szerint erkölcsös, ami a szocializmust

szolgálja, a kérdés mindig az itt és most értelmében megválaszolendő. Milyen magatartás, milyen emberi képességek, tulajdonságok „jók” a szocializmusnak? Az engedelmességgé silányított fegyelmezettség? A feladat értelmére nem kérdező szorgalom vagy odaadás? A végrehajtói vakbuzgalom? A bármikor és bármire felhasználható és ahogy Brecht mondja „bármikor visszafütyenthető, teljesítőképeség? Vagy, hogy ne legyenek „filozófikus” gondjaink — a sok és tartós ismeret? (Hányszor, és hányszor rejtjük bizonytalanságunkat ebbe a látszólag semleges követelésbe: biztos ismeret. Pedig milyen igaza volt Veres Péternek, amikor kijelentette: „A pusztaság ismeretszerzés intézményes butaság”). Avagy: az önállóság, a nyitottság, a feladatra és *mindenre* rákérdező tudásvágy, a megértésen és vállaláson alapuló felelősség, a kockázatvállalás és konfliktustűrés? Olyan kérdések ezek, amelyekre az ifjúság így, vagy úgy (ha módja van: kérdésekkel, magatartási-játékokkal — próbálkozásokkal, gyakorlással, ha nem: kitöréssel, negatív devianciával, vagy éppenséggel skizofrén taktikával — az iskolában így, az iskolán kívül úgy), és itt vagy ott (esetleg a Beatrice, a Hobo vagy az EDDA dalaiban), de keresi a válaszokat, keresi magatartását. Tudomásul kell vennünk, hogy ebben csak úgy segíthetünk nekik, ha „szenvédeyes válaszkeresőkké... korunk valóságát faggató emberekké” (Aczél György) neveljük őket. Így és csak is így lehetünk partnereik és remélhetjük, hogy megértik: miért lett ilyen ez a „kész”, miért és mihez ragaszkodunk, és mi az amit tőlük várunk és főképpen miért! Voltaire írja valahol: „Akiben nincs meg korának szelleme, az korának minden bajától szenved”. Nem jó, ha mi pedagógusok „szenvedünk”. Nem jó és fenyegető is — könnyen háríthatjuk át saját „szenvedéseinket” az ifjúságra, a tanulókra.

MIHÁLY OTTÓ

Fognak a nagyfalvak, több lesz az aprófalu

Szolnok megye településeinek népessége az utolsó évtizedben

Szolnok megyében az 1980-as népszámlálás a felszabadulás óta állandóan csökkenő lakosság után 1970-hez viszonyítva csekély (4 ezer fős) többletet talált. Ez a gyarapodás teljes egészében a városi népesség számának növekedéséből áll. A megye hét városának összlétszáma a felszabadulás óta emelkedik. Amíg azonban Kisújszállás és Túrkeve lassan veszíti népességét, addig Karcag, Mezőtúr stagnál, Jászberény és Törökszentmiklós (4—4⁰/₀) lassan növekszik, Solnok pedig erőteljesen, országos szinten is gyors ütemben gyarapodik (24⁰/₀).

A városok össznépessége 203 670 fő volt, 1970-hez képest 8,9⁰/₀-os népességszám-emelkedéssel. Bár a megye város—faluaránya (46:54) nem éri el az or-

szágos átlagot (53:47), a felszabadulás óta a legmagasabb, s várhatóan a jövőben is a városok javára emelkedik az országos arányszámhoz közelítve.

Ezek a tendenciák országosan is meglevő irányokat követnek, s nem térnek el attól. A városi népesség erőteljes növekedése a kedvezőbb viszonyokra, a jobb és fejlettebb infrastrukturális ellátottságra, az ipar telepítőerejére, a szolgáltatások magasabb színvonalára vezethetők vissza. Az öt nagyobb város többé-kevésbé meg is felel ennek, csak a két kisebb, Túrkeve, Kisújszállás népessége csökken elsősorban a városi funkciók csökkent ereje miatt.

A falvak száma a megyében 69. A kapitalista fejlődés időszakában a megye közép- és nagyfalvas vidéknek számított. A felszabadulás után megindult differenciálódási folyamat főként a 60-as évektől jelentős fejlődési különbségeket hozott létre. Az MTA FKI által elvégzett és az ország egész területére kiterjedő átfogó jellegű vizsgálat Szolnok megyében is talált olyan összefüggő foltokat a településhálózatban, melyek a többitől elmaradottnak tekinthetők. Ilyenek jellemezték a Tiszafüred—Karcag—Törökszentmiklós háromszögben levő települések jó részét, egyes jász községeket és a tiszazugi falvak nagy részét.

Beluszky P. és Sikos T. tanulmánya pedig 32 olyan községet említ a megyében, melyek ilyen vagy olyan okok miatt a közepesnél elmaradottabbnak tekinthetők.

Ezek a tanulmányok széles körben, sok adatsor feldolgozásával tárták elénk a valóságot. Jelen dolgozat a népességszám változásának legújabb eredményeivel kívánja kiegészíteni őket.

A megye 69 faluját népességszámuk változása szerint három fő csoportba sorolhatjuk:

1. Népességszámukat folyamatosan növelő községek.

Megyén belül két alcsoportjuk van.

1/a. Népességük számának növekedését a fejlett községekbe települt iparnak köszönhetik. Nemcsak helyi, hanem országos viszonylatban is iskolapéldája Martfű, ahová a meglevő ipar már új üzemet is vonzott, s ennek függvényében újabb népességet is szerzett. A község lakossága 40,7⁰/₀-kal növekedett az elmúlt tíz év alatt, a megyében egyedülállóan. Ebbe a csoportba tartozik a kevésbé gyorsan fejlődő, de igen jó lehetőségekkel bíró Tiszafüred is.

1/b. Az ide sorolható települések népességnövekedését a jó közlekedésföldrajzi fekvés és az ipari koncentrációkhoz való közelség biztosítja. Némelyek a közlekedésben irányító funkciókat is betöltenek (Szajol, Tiszatenyő). Mások, Fegyvernek, Újszász, Rákóczi falva és Rákócziújfalu szintén a közlekedéssel vannak kapcsolatban.

2. Néhány, népességszámában egyazon szinten mozgó település, amelyek vagy a nagyobb városok vonzásában a betelepülőknek mintegy az első lépcsőjét fogadják magukba, másrészt a városokból kisebb mérvű kiköltözésből is profitálnak. Szolnok mellett Tiszajenő, Tószeg, Jászberény mellett Pusztamonostor. Ugyanide soroljuk Kunszentmártont is, amely azonban az előbbiekkal szemben nem közlekedésföldrajzi helyzetét aknázza ki, hanem a Tiszazug elnéptelenedő községeiből kiáramló népesség egy részét fogja fel.

3. Népszámszámukban csökkenő tendenciájú települések. Szám szerint 58-at sorolhatunk ebbe a csoportba. Ez a megyei települések 75⁰/₀-át jelenti. Az ide tartozó községek többsége már 1930 óta veszít népességéből. A legkényesebb helyzetű s legnagyobb számú csoport helyzetét többféleképpen is megvizsgálhatjuk mert így valószínűbb kép kerekedhet ki.

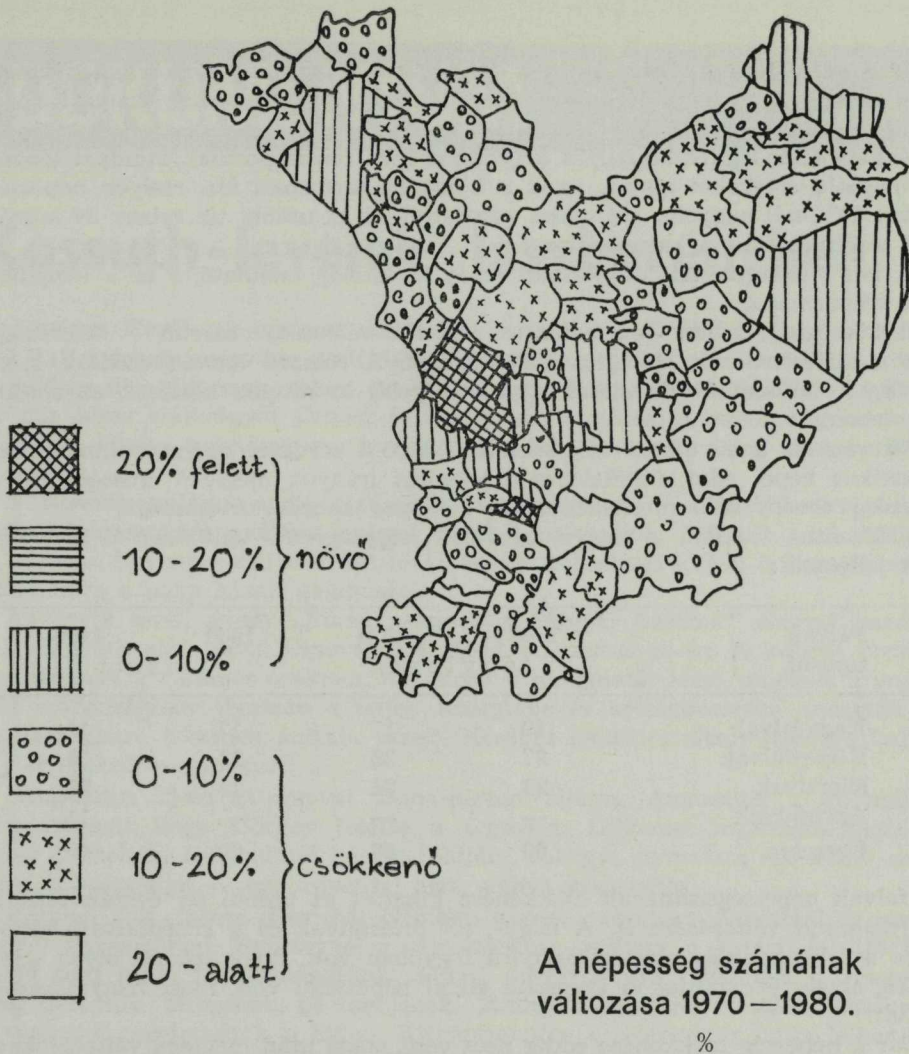
3/a. Csoportosíthatók a legutóbbi két népszámlálás közötti népességváltozás mértéke szerint.

3.a.a. A leginkább veszélyeztetett helyzetben levő falvak népességük több mint 20⁰/₀-át veszítették el 10 év alatt. Mezőhék, Jászivány, Kétpó, Jászágós, Pusztamonostor, a felszabadulás után feltámasztott régi községek, melyek, úgy néz ki, nem kellően megalapozottan jöttek létre. A Tiszazug peremhelyzetű települései Nagyrév, Tiszainoka, Szelevény, Tizsakürt, Tiszagyenda szintén rendkívül gyorsan fogynak.

3.a.b. A népességük 10—20⁰/₀-át elvesztő községek már nagy foltokban helyezkednek el a megye térképén. A Tiszazug többi települése (Tiszaug, Tiszasas, Csépa, Cserkeszölő, Öcsöd, Mesterszállás), Tiszafüred és Karcag környékének falvai (Tiszaszőlős, Tiszaignar, Tiszaderzs, Tiszaszentimre, Abádszalók, Kunmadaras, Nagyvíván és Tiszaörs), a Tisza mente (Tiszasüly, Tiszaroff, Kótelek, Nagykörű, Besenyszög) és a Jászságban (Jászfelsőszentgyörgy, Jászdózsa, Jászszentandrás, Jászkóhalma, Jásztelek, Jánoshida és Jászládány). Bár ezek a községek nagyságrendileg rendkívül összetettek, azonosak abban, hogy népességük csökkenése az utóbbi évtizedben felgyorsult.

3.a.c. Azon községek tartoznak ide, melyek népességének csökkenése 0—10⁰/₀ között mozog. Általában népesebb, környezetüknél jobban ellátott, több funkciót viselő települések. Cibakháza, Tiszaföldvár, Jászkísér, Jászfényszaru, Jászapáti, Kunhegyes mind történetileg, mind társadalmilag központjai voltak környezetüknek. A kisebb idetartozó települések szétszórtan helyezkednek el a megyében (Kengyel, Kenderes, Örményes, Tiszabura, Tiszapüspöki és a jászsági községek) lásd az ábrát!

A népességszám növekedése vagy csökkenése konkrétan a természetes szaporodás és a népesség elvándorlásának vagy oda vándorlásának pozitív vagy negatív egyenlegeként mutatkozik. Az elmúlt évtizedben mindkét összetevő növekedett, s a felszabadulás óta legmozgalmasabb évtizedévé vált a demográfiai mozgalmakban. A gyermekgondozási segély, a jó egészségügyi szolgálat megnövelték, a természetes szaporodásban csúcs éveket eredményeztek. A statisztikai-demográfiai-földrajzi irodalom adatai szerint az 1970-es években a népesség vándorlása népmozgalom jelleget öltött. A falusi térségekből megindult vándorlás iránya a középvárosok és a főváros és agglomerációs gyűrűje felé irányult. Míg a falvak országsszerte veszítettek népességükből, addig a kisvárosok jobb esetben stagnáltak, vagy a falvak sorsában osztoztak.

Hogyan alakult a megyében e két tényező? A két mutató vizsgálata alapján is felállíthatunk négy egymástól jól elkülöníthető csoportot.

Az első csoportba azok a települések kerültek, amelyekben mind a természetes szaporodás mind a vándorlási különbözet pozitív számot ad. Ide tartoznak azok az ipari vagy iparosodó községek, melyeket az előbbi felsorolás első csoportjába soroltunk. Szolnok és Jászberény mellett, Tiszafüred, Martfű és Kunzentmárton. A második csoportban a természetes szaporodás által létrejött népességtöbblet meghaladja az elvándorlók számát. Így csekély népességszám-emelkedés tapasztalható. Karcag és Törökszentmiklós mellett Tiszatenyő, Újszász, Fegyvernek és Tószeg is ide tartozik.

A harmadik csoportban azok vannak, ahol a pozitív természetes szaporodás mellett oly nagy az elvándorlás, hogy népességvesztés alakult ki. A falvak jórészt (29) tartozik ebbe a kategóriába. Az emelkedő természetes szaporodási

arány megtartása mellett ebben a csoportban a lakosság életkörülményeinek javításával az elvándorlás mérsékelhető lenne, s így a népesség száma lassabban csökkenne vagy stagnálna.

A negyedik, leginkább súlyos helyzetben levő falucsoportban mindkét tényező negatív értékeket mutat. Azok a községek tartoznak ide, melyek népességüket 20%-nál nagyobb arányban veszítették el az utóbbi tíz évben. 24 községet sorolunk ebbe a kategóriába.

A két veszélyeztetett csoportban tehát 53 község található, s ez a települések kétharmada.

A község-hálózatban — a hálózatot kutatók véleménye szerint — felerősödtek a differenciációt elősegítő körülmények. A rosszak hatványozódtak, s az amúgy is elmaradt települések egyre nagyobb hátrányba kerültek az elmúlt tíz évben.

Mi várható a következő évtizedekben? Erre a kérdésre megpróbálunk prognosztikus képet adni, feltételezve a jelenlegi irányok meglévő erősségét és a jelenleg érvényesülő mechanizmusok bizonyos konzervativizmusát.

Táblázatba foglalva a megye falvainak nagyságrendi változását a következők jellemzik:

Falvak típusai	1930	1970	1980	1990
	tényleges		jelzett	
Nagyfalvak	19	17	17	12
Középfalvak	27	28	23	18
Kisfalvak	23	24	29	28
Aprófalvak	—	—	—	11
Összesen	69	69	69	69

A falvak népességszámának csökkenése kihatott az utóbbi fél évszázadban a nagyságrend változására is. A nagy-, sőt óriásfalvak és a középfalvak lakossága a felszabadulás után olyannyira fogyóban volt, hogy számos olyan település, amely évszázadokon keresztül stabil népességű volt, most hanyatlásnak indult.

Bár a népesség csökkenése eddig nem vont maga után meglepő változásokat, véleményem szerint az elkövetkező évtizedben ez bekövetkezik. 1990-re a nagy- és középfalvak száma erősen lecsökken, s jelentőssé válik a kisfalvak, sőt a középkor óta ezen a tájon ismeretlen aprófalvak száma is.

Az apró- és a kisfalvak számos új, eddig nem annyira érzékelhető problémát is felvetnek majd, melyek eddig nem jelentkeztek a megyében.

Összefoglalva: Az országosan jelentkező népesedési tendenciák Szolnok megyében is fellelhetők. Míg a városok növelik népességüket, a falvak jórésze csökkenő lélekszámú. A népesség fogyásának oka elsősorban az elvándorlásban kereshető. Különösen az ún. elmaradott területekről mennek el sokan. A falvak népességcsökkenése előbb-utóbb szerkezeti változásokat hoz maga után. Egyes összefüggő területek különösen kedvezőtlen adottságokat mutatnak máris. A faluhálózat pozitív elemeinek fenntartása és fejlesztése átfogó falupolitikát követel meg. Ennek jegyében szükséges alakítani a falvak lakosságának életszínvonalát, életkörülményeit.

VERESEGYHÁZI BÉLA

Kossuth-levelek Jászberényben

A Jászkun Kerületek egykori székházán, a jászberényi Járásbíróság épületének falán fekete márvány emléktábla hirdeti, hogy 1849. április 3—6. közötti napokban itt szállt meg, ebben az épületben tartózkodott KOSSUTH LAJOS, itt írta híres kiáltványát Cegléd és Nagykőrös népéhez. A város hagyománytisztelete hiteles helytörténeti források alapján örökítette meg e nevezetes eseményt.

A Kossuth-emlékek sorát gazdagítja Jászberényben a Jász Múzeum történeti dokumentációs gyűjteményének néhány halványuló lapja is, ezek között is különös figyelmet érdemel két levél, amely különböző időből örökítette meg számunkra a nagy hazafi gondolatait.

Az egyik levél, amely „Búcsú szózatok a Magyar hazához” címmel kezdődik, Kossuth aláírásával Orsován kelt 1849. augusztus 15-én. A kézirat tartalma azoknak a válságos óráknak, napoknak a hangulatát idézi, amelyek a vesztett szabadságharc nyomán a teljes letargiába és kétségbeesésbe sodorták a szabadságharc hőseinek százait, ezreit. Későbbi emlékirataiban Kossuth Lajos így ír ezekről a napokról:

„Augusztus 15-én az orsovai Duna-parton álltam. Augusztus 17-én biztos híre érkezett, hogy Görgey letette a fegyvert. Lelkemet szorításba fogta a halál gondolata. Leborultam hazám földjére, zokogva nyomtam reá a fiúi szeretet búcsúcsókját — egy csipetnyi port vettem magamhoz.

Délután volt, fekete diszruhát öltöttem kardot csatoltam, Asbóthtal és megkerült titkárommal, Szöllősyvel a zárt kocsiba szálltam, s határt jelentő kicsiny part hídja felé közeledtünk. Sokan tanyáztak ott tétovázva a magyar föld peremén. Menjenek, ne menjenek. Amint megtudták, ki ül a hintóban, csapatostul megindultak a hídon. Kifejezhetetlen érzelemvihar dúlta lelkemet. Nincs szó, mely arról fogalmat adhatna. Úgy valék, mint a tört hajó roncsa, melyet a szélvész kidob a sivár partra.

Egy török főtiszt Allahot említve üdvözölt barátságosan — elvezetett egy fekhelyhez, melyet Isten szabad ege alatt számomra készített barátilag, — és kardomat kérte.

Lesütött szemmel, mintha szégyellné, hogy török magyart lefegyverez. Le-kapcsoltam kardomat, szótlánul átnyújtottam. Szemembe könny szökött. Ó jó éji nyugalmat kívánva magamra hagyott bánatommal...

... Ott álltam a nem magyar Duna partján, melynek habjaiba — amonnan felülről — a magyar nemzet könnyeiből ég felé szállott vízpára csapadéka vegyült, s kis távolságban tőlem rohant tova, a Vaskapu sziklatorlaszán keresztül. ...

... arcomon öntudatlanul a kifejezhetetlen fájdalom könnyzápóra ömlött alá. — Minden volt e könnyözönben, ami a hazafi szívének fáj, minden, csak egy nem, a reménytelenség, a kétségbeesés hazám jövője felett nem ...”

(Az idézett szövegrészeket közli: Cseres Tibor: *Én, Kosuth Lajos; Magvető Kiadó, Budapest, 1981. 484—485. p.*)

Az I. számú kézirat tartalma a hosszú emigráció előtt az „orsovai Dunaparton” tétovázó, hazájától búcsúzó Kossuth Lajos gondolatait örökíti meg.

A II. számú dokumentum 1871. szept. 22-én Turinban keletkezett: Kossuth Lajos sajátkezüleg írt levele Kalocsa Verona jászberényi asszony részére.

A jeltelen sírokban nyugvó vagy emigrációba kényszerült szabadsághősök után búsongó hozzátartozóik még évtizedek múltán is kutattak. Kossuth Lajos személyesen is sokakról közölt híradást, főként azokról, akik környezetéhez tartoztak. Ilyen ügyben írt levelet Kossuth Lajos — a vesztt szabadságharc után több, mint két évtized múlva Jászberénybe a fia után még mindig reménykedve epekedő Kalocsa Verona asszonynak. A közismert gyászkeretes levélpapírra írt értékes dokumentum, Kossuth Lajos eredeti levele, a Jász Múzeum történeti dokumentációs gyűjteményének egyik igen becses darabja.

Tóth János

BÚCSÚ SZÓZATOK A MAGYAR HAZÁHOZ

Hazám, Magyarok hazája, Isten veled kínok hazája, többé nem láthatom hegyeid ormait, többé nem mondhatom hazámnak azon földet, melyen anyámnak emlőiből szoptam az igazság és szabadság boldogító tejét. Hazám, megbocsájtasz-e annak, ki jólétedért küzdve most rajtad kívül kénytelen földönfutóként barangolni, megbocsájtasz-e nekem ki felölled még csak annyit mondhatok Magyar földnek hová most letérdepelve vagyok, családom s néhány hű hazafival hátam megett egy bizontalan jövő. Téreed piros vérrel beborítva, melyet az irgalmat nem ismerő enyészet feketévé fog változtatni s gyászolni azon győzelmeket, melyet kiontott vérrel nyerénk szülőnk szentségtelenül tapodó elleneiben. Mennyi szív hálás imája rezgeti meg Mindenható a te füleidet, s te föld te az Istennek akarójával ellenkező helyzetbe süllyedtél, te föld mennyi milliók könnyei csepegtek alá a mélységbe éretted magát a kárhözátot könyörületet hívni! Te föld! miattad mennyi vér nem pecsételte azon állítást hogy a magyar szereti hazáját s meg is tud halni érte. Mégis hazám te rab vagy földed, fiaid számára saját gyomrából vas lánczokat fog teremni lenyűgözőndő mind azt, mi szent megengedi mind azt mi szentségtelen. — Isten ha szereted népedet melyet Árpád ős atyánk alatt annyi küzdés után győzni engedtéél kérlek, könyörülj, ne alázd meg hazám, lásd hazám és a kétségbeesés közt is útvonaladon is így szóllok hozzád bocsáss meg mert számtalan fiaid onták vérüket miattam éretted én ügyvéd voltam én pártoltalak midőn sorsodra véres betűkkel a deszenczát feljegyezték én szót emelék midőn azt mondták legyen szolgál, én kardot öveztem és kezembe ragadtam a véres tollat midőn ki mondták többé nem vagy nemzet a Magyarföldön. Az idő haladt, s a zord enyészet fekete sárga betűkkel írta be a történet könyvébe a halált, elhívta az éjszakai kollosszust hogy a sejtét nyomó vászonba melybe benyomuljon melyet csak a meleg keleti nép fog fel olvasztani, látod föld mennyi vért bocsájtál melledbe, számodra nincs kegyelem, mert honficsontokból domborult halmaid a zsarnokság a durva önkény szegi meg az átkozott kenyeret. Látod föld, kit tápláltál zsiroddal ellened jött a hazaáruló, s teteidet egyenlővé

tevé görönggyeddel mely göröngyök szegény magyar honvéd csontjait fedik, — lerántá róllatok az egyenetlen földet, mely számunkra bíborvérből pirosló jövevény szemébe oly pazarlólag osztogattatott.

De te szolgaság hazája, drága hon, kedves nemzetem én most értetek könynyezem, roskadozó lábaim előtt levő földet is Magyarföldnek hívják, engedjétek meg, Magyar földről szólok hozzátok illy eszméletlenül, mert többé nem vagyok körötökbe, többé nem szabad hozzátok magyarul szóllanom, te megbukál leghűvebb Nemzet, megbukál azért, mert megbuktattad ön magadat, nem hűtellenység ostromló ágyúii ijesztettek el a hazaszeretetétől, nem a Kárpátokon áttört 15 nemzet kényszerítette fegyvereidet lerakni halomra. Nem fájdalom e ez el valál árulva te föld elvalál adva te haza megvan írva gyászos iratod és ez mind azon ember által, kiről merész gondolatom előbb tette volna azt fel, hogy nincs Isten mintsem legkisebb álmélkodásomban őt mint haza árulót lelkembe bevallottam volna, kinek kevés napokkal ez előtt kezeibe tettem le a magyar haza kormányát ki esküvel pecsételte azt utolsó csepp vérig védeni és ő haza árulóvá lett, mert kedvesebbek valának a csábitó arany színei azon végnél, hazánál, Nemzetnél, Istennél, melyet ő a pokol szövetség után elhagyott, Magyarok, Nemzetem! ne vádoljatok mert kénytelen valék a férjiúnak ki szemlélt állomását elfogadni engedni! Ő benne bízott a nép, benne remélt a haza, szerette a hadsereg, mert ő magának olly állást vívott ki, melyre én magam is büszke lehetek és ezen ember még is meghíúsította a Nemzetnek benne helyezett bizodalját s megcsalta reményeiben és a hadsereg szeretetét gyűlöltséggel viszonzta. Átkozd meg őt Magyar nép, átkozd meg azon emlőt, mely neki a legelső alkalommal nyújtandó vala.

Megfonnyadott én szerettem Európa népe mint szerettem a szabadságot s te híven küzdöttél: a szabadság Istene azért nem fog emlékéből kitörülni, légy áldva jövendő egy mély pokol melynek büszhödt fenekét Albion tölgyei fogják ki tisztítani, én nem helyezem reményemet egy kaczer nemzet ajánlkozó ígéreteibe, nem építem légvárra azon óhajtasomat hogy hős Nemzetem nemzetek leghösebbike, szabad légy mert mi szép ha szabad a hős! Elveim nem Washingtoniak valának, tetteim nem Tell Vilmos tetteit bélyegzik, én szabad te meg halál teled elérkezett de a te teled nem olly tartós lessz mint a Szibéria alatt sínlődő Nemzet társainké. Nem, fölötted 15 Nemzet ásta a sírhantot, nemzetet ohajtottam, szabadot melyet teremteni csak Isten tudhatott volna, és de azért azt rollad eljövök én levonni a 16 nemzet százezreitől kísérteten légy hív nép addig is mint valál mindig és szabd magad a szent írás szavaihoz imádkozzál halotti miatyánkot énekelj halotti zsoltárokat és csak akkor dalold nemzeti dalodat, midőn meghalod határaidon Albion hatalmas ágyúit dörogni!!!

Én megyek, viszem magammal azon kincset, melyet te oly híven századok óta őriztél, viszem, hogy olly fejekre és vállakra ne helyezhesd, mely neked megtiltotta élned, ki bele vágott az Isten jogaiba ki ezt mondja teremtetem embert szabadot ezek meg azt mondják akarunk embert rabszolgaságban sínlödvé látni. De te hosszú tűrő Isten tudod mit teszesz ha most elfordítottad is az arcodat rollunk. — És most Nemzetem Isten, s szabadság veled, Magyarok ne átkozzatok meg hiszen ti büszkék lehettek mert a pártütöket elnyomni Európa oroslányai keltének föl és mint vitézeket fogták felmutatni a világnak és a vitézek ügyeit pártolni a Nemzetek legszabadabbika Isten veled föld melyre annyi vér omlott, megengedj ellened is vétettem róllad a foltoknak

nem szabad el enyészni azt egy tanújelül fog önfelmutatni egy népnek mely téged szeret !!!

Isten veled Magyarok ifjú királya ne feledd el hogy a nép a tied, a korona melyet hős királyok illettenek nincsen fejedén és nem is lessz, mert viszem azt mint szívemet mely nemzetemért dobogni soha meg nem szűnik.

Isten veled még egyszer ifjú király! ne feledd hogy a nemzet nem te érted van, ezt meg mutatni hiszem Isten után éretted lerombolt Buda várán lessz alkalmam.

A Nemzet Mindenhatója áldjon meg Nemzetem

Hidj — Szeress — Remélj

Orsován, August 15-én 1849.

Kossuth

KALOCSA VERONA ASSZONYNAK JÁSZ BERÉNYBEN.

Asszonyom!

Az idő balzsamos keze sok minden féle sebet be hegeszt, de az anyai szív sebeit nem. Mert az anyai szeretet legerősebb minden érzelmek között. Ennek szálai — úgy mondják — még a halállal sem szakadnak meg.

Őn 22 év óta vár fiára Oszlán Mártonra kiről csak azt tudja, hogy egy volt a hősök és hazafiak közt kik életüket veték koczkára a Haza jogainak, szabadságának megvédése végett, de azt nem tudja ha életben maradt e a vihar közben vagy vihar után.

És év múlt el év után, s Önnek válai felett megnehezedett az évek súlya, s az anyai szív epedő szeretete még mindig vár, remény és remegés között.

Ki nem mondhatom, mennyire jól esnék lelkenek, ha Ön bánatos életének alkonyát jó hírrel deríthetném fel fia felől.

Fájdalom még nem tehetem. De legalább rossz hírt sem tudok. — Én magam soha nem hallottam Oszlán Márton nevét. Ön levelét véve nem késtem tudakozódni a még itt kün tengő Magyar menekvők körében. Eddig senkit sem találtam, a ki őt ismerte, vagy hallott volna felőle valamit. Még van a reménynek egy gyöngé szála; nagyon gyöngé szál, meg kell vallanom, de még is a remény szála. És ez az, hogy talán Amerikába, vagy épen Ausztráliába vetették 22 éven át váratott fiát a hontalan vándorlás habjai. — Írtam mind két helyüvé de a válasz vételhez hosszú idő kell.

Óhajtom ne hagyja Önt el ez idő közben sem a reménynek áldása. Mert a remény, áldás Drága Asszonyom! Áldás még akkor is, ha nap enyészik nap után a nélkül hogy meghozná a valóság örömét. Jobb remegve, sírva reményleni, mint bizonyosan tudni hogy nincsen remény.

Ez és a magasztos öntudat, hogy Ön két hőst adott a szorongatott Hazának védelmére, és ez öntudat mellett — mint vérhorgony a sírontúli viszontlátás hitének malasztja legyenek Önnek támaszai öregségében Drága Asszonyom. Töllem pedig fogadja szívesen öszinte részvétem s jó kívánataim mellett ígéretemet, hogy nem fogok megernyedni nyomozásaimban, s hogy boldognak érzendem magamat, ha azon szerencsében részesülhetek, hogy Önnek anyai szívét fia felől valamely jó hírrel megvigasztalhatnom engedtetik. A szeretet és könnyület Istenének legjobb áldása legyen Önnel Drága Asszonyom!

Kelt Turinban Sept. 22-én 1871.

Kossuth

NÉMETH GYULA

Pályám emlékezete

Az alábbiakban közölt önéletrajzi vázlat, melynek Németh Gyula (1890—1976) a „Pályám emlékezete” címet adta, a karcagi születésű nagy tudós kéziratos hagyatékában maradt fenn. A kézirat eredeti, teljes szövege még nem látott napvilágot. Jelentékeny módosításokkal a Szabad Nép 1949. május 14-i száma közölte interjú formában. A kéziratnak ezúttal az az összefüggő, nagyobbik része kerül közlésre, amely bizonyosan Németh Gyula tollából származik. Elmarad viszont egy kb. negyedlapnyi szöveg. E szövegrész csak másolati példányban maradt fenn; nem bizonyos, hogy Németh Gyula írta.

A „Pályám emlékezete”, rövidsége ellenére, fontos írás; vázlatos formájában is hozzájárulhat Németh Gyula életének és tevékenységének megismeréséhez és megismertetéséhez. Mindenképpen jól egészíti ki Gaál László jó két évtizeddel ezelőtti tanulmányát. (Gaál László: Németh Gyula akadémikus tudós-pályája. = Jászoknység. 1955. 2. sz. 15—20.1.)

B. Á.

Hogy mi volt jó és mi volt rossz az én pályámon gyermekkoromtól fogva és mennyiben kedvezőbb mostani helyzetem a réginél, — olyan kérdés, amelyen magam is sokat gondolkoztam és amelyre szívesen és örömmel válaszolok.

Elemi iskolámat a karcagi öreg református iskolában végeztem. Az iskola maga sötét, barátságtalan és túlszűfolt volt. Mint elemi iskolai emlék, különösen a sötétség él a képzeletemben és nyomasztólag hat rám még ma is. Kevés volt az ablak az iskolán, és az ablakok előtti hatalmas fák részben azt a kis világosságot is elvették, ami az ablakon bejött volna.

Tanítóimról a legjobb emlékeim vannak. Kedves, munkaszerető és jóakarátú mestereim voltak.

Igen rossz emlékeim fűződnek a tankönyveimhez. Nem tudom, azért éle emlékezetemben az olvasás tudománya, vagy pedig azért, mert valóban komor és barátságtalan volt a könyv. Mindenesetre élesen különbözött attól a két gyönyörű ábécétől, amelyet ma részint a városi iskolákban, részint a falusi iskolákban használnak és amelyből a négy év körüli unokáim nagy gyönyörűséggel már a második példányt fogyasztják.

Nagyon kedves emlékem azután iskolatársaim serege. Vidám, kedves parasztyerek voltak ezek, akiknek tömegében néhány gazdagyerek és értelmiségi körökből kikerült gyerek is találkozott, de ezek elvesztek a tömegben. Kis parasztyerek fedezte fel, illetőleg alighanem hallotta valakitől Petőfinek a „Nem ül kevélyebben a huszár a lovon, — Mint a kisbéres a vendégoldalon” kezdetű versét, elmondta nekünk s mi társadalmi különbség nélkül jöttünk lázba tőle. Egy másik gyerek olyan gyönyörű lovakat tudott rajzolni, hogy azoknál a kőkorszaki barlangi ember rénszarvas és más ábrázolásai sem kü-

lönbek. Én legalább így emlékszem, de nem hiszem, hogy rosszul emlékszem. A lovak remekül megrajzolt formás lába, patája ma is a szemem előtt van. Ki tudja, mi lett volna ebből a gyerekből, ha gondolnak vele.

Beszélgéseink, társas multságaink alapja a karcagi törülmetszett paraszti élet világa volt. Sok apróságot elmondhatnék, ezek ma is az életem legkedvesebb emlékei közé tartoznak.

Természetesen változatosabb és nem is ilyen harmonikus az a kép, amely középiskolai tanulmányaim idejétől maradt bennem. A középiskolát a többszázéves karcagi református gimnáziumban végeztem. Könyveimről jó emlékeim vannak, tanáraim között voltak kitűnő emberek, akiknek sokat, szinte mindent köszönhetek és voltak gyenge, rosszakaratú emberek is. Ezeken keresztül tanultam bele a társas-élet nehéz iskolájába.

Középiskolai tanuló társaim már más társadalmi képet mutattak, mint az elemi iskolaiak. Orvosok, ügyvédek, kereskedők, gazdák gyerekei tanultak velem együtt, parasztfiú itt már alig akadt.

Lényegében azonban középiskolai tanulmányaimról is csak az iskola iránti mély hálával gondolhatok. Megtanítottak jól latinul, megtanítottak az irodalom szeretetére s egyéb tudományokból is megkaptam azt, amivel az ember az egyetemen elindulhat.

Tizennégy éves voltam, amikor Gyórfy István, a kiváló etnográfus, fiatalkori karcagi barátom, arra biztatott, hogy tanuljak törökül, — hiszen mi karcagi kunok eredetünk szerint törökök vagyunk. Hogy ehhez kedvem volt, ezt is jó részt az iskola szellemének köszönhetem.

Egyetemi tanulmányaimnál az a nagy szerencse ért, hogy az Eötvös-kollégium tagja lettem. A gazdag és mintaszerűen összeválogatott könyvtár, kiváló tanáraim, köztük elsősorban Gombocz Zoltán olyan tényezők voltak, amelyek mellett csak tőlem függött, hogy eredménnyel dolgozom-e vagy nem. Nyári szünetekben mindig kaptam egy kis ösztöndíjat, amellyel külföldre utazhattam.

Nagy élmény volt számomra Vámbéry Ármin ismeretsége, akihez vasárnap délelőttönként jártam fel, s a kollégiumon kívül Munkácsi Bernátnak köszönhetek nagyon sokat és szoros kötelékek fűztek Kunos Ignáchoz is.

Ilyen körülmények között nem csoda, ha már 25 éves koromban megkaptam a budapesti egyetem turkológiai tanszékét, amely akkor már 12 éve várt betöltésre. Az én munkásságom még akkor csak ígéret volt. Általában elmondhatom, hogy a régi világban is, ma is jobban megbecsülnek, mint ahogyan megérdemlem.

Tudományos működésemben a Vámbéry Ármin által kialakított magyar turkológiai hagyományokon haladtam, több ösztönszerű, mint tervszerű meg gondolással. (A régi magyar tudományos élet legnagyobb hibája a tervszerűség és rendszeresség hiánya volt, ezt mindig éreztem s már 1939-ben írtam erről egy tanulmányt.)

Tanári működésem sok csalódással járt. Mikor kinevezésemet a közoktatásiügyi miniszternek megköszöntem, az volt az első kérésem, hogy szervezzen tanszékem mellé egy tudományos intézetet, de ez a kérésem a legmerevebb visszautasításra talált. Csak 1930 óta van intézet tanszékem mellett, amelynek igazi felvirágzását azonban csak most remélem.

Tanítványaim rendes számban jelentkeztek, de a laza és tervszerűtlen tanulmányi rend miatt elmaradoztak. Amint a stúdium nehezebb részei következtek, abbahagyták a török tanulmányokat. Új tanulmányi rendünk biztosítja a

kötelező tanulást és most ebben a tekintetben is nagy reményekkel nézek a jövő elé.

Tudományos törekvéseimet a kormányzat többé-kevésbé támogatta. Külföldi, főleg törökök közt végzett tanulmányaim költségeit fizetésemből fedeztem.

Kormányhatóságainkkal szemben mindig úgy éreztem, hogy nem vagyok igazi hatalom; mintha egy más társadalmi rendet képviseltem volna, amely iránt megvolt a jóindulat, de amely mégis ki volt zárva abból, hogy a tudományos kérdésekben való elhatározásoknál döntő szava legyen.

Tudományos munkásságomról nem beszélek sokat, főleg a magyarság őstörténete és ezzel összefüggő török filológiai kérdések érdekeltek s ezeken dolgoztam. Hogy milyen sikerrel, azt megmondani nem az én feladatam.

Egy elfelejtett tudósunk

A Debreceni Tanítóképző Intézet népművelő-könyvtáros szakán éppen egy kunhegyesi leány ült a felvételi vizsgabizottság előtt. Átlagosan felüli tájékozottságot mutatott mind a régebbi korok, mind napjaink irodalmában. Sokat olvas, ismeri irodalmi folyóiratainkat. Vizsgálja végeztével megkérdeztem tőle, mit tud dr. Zsigmond Ferencről, a tudós irodalmárról, Kunhegyes szülőttéről. Nem tudott semmit, de mintha már hallott volna róla.

Egy más alkalommal Budapestre utaztomban Kisújszálláson egy háromtagú társaság ült be fülkénkbe. Beszédjükből megtudtam, hogy Kunhegyesről jönnek. Majd szóba elegyedtem velük és kiderült, hogy egy tanárnő és férje és egy agrármérnök az útitársaim. Rátereltem a szót dr. Zsigmond Ferencre. Az agrármérnök — lévén kunhegyesi — hallott róla, ismerte családját, irodalmi munkásságát azonban sem ő, sem útitársai nem ismerték.

Nekem Zsigmond Ferenc tanárom volt. A gimnáziumban is tanított, egyetemi előadásait is hallgattam. Órái mind a mai napig felejthetetlenek. Ő tanított meg olvasni, irodalmat érteni és élvezni. Eredetiség, elmélyült elemzés, a gondolatok gazdagsága, szípkázó szellemesség és szemléletes, világos stílus jellemezte előadásait. Nemcsak magyar szakos bölcsészek, természettudományi szakosok is, azon kívül jogászok, teológusok, orvostanhallgatók is eljártak előadásaira. Mindig zsúfolt padok fogadták, valósággal harcolni kellett a helyekért irodalmi óráin.

Ki is volt dr. Zsigmond Ferenc?

Mint a Kunhegyesi Ref. Egyház anyakönyvi bejegyzéséből kitűnik, 1883. március 6-án született, apja Zsigmond István postamester, anyja Apostol Eszter. A mai Lejtő u. 44. számú házban látta meg a napvilágot, amelyben most István nevű testvérének családja lakik.

Tar Márton, a Hazafias Népfront kunhegyesi elnöke, aki gyermekkorában egy utcában lakott a Zsigmond családdal, elmondja, szülei és rokonsága egyszerű emberek voltak, s bár az édesapja postamester, nagybátyja könyvkötő volt, életmódjukban nem különböztek a kunhegyesi parasztoktól. Édesanyjára mint egyszerű, idős, szomorkás özvegyasszonyra emlékezik, akinek mindig volt jó szava és jó falatja az utcabeli gyermekek számára.

Zsigmond Ferenc a helyi elemi iskola elvégzése után a Mezőtúri Gimnáziumban folytatta tanulmányait és ott tett érettségi vizsgálatot 1901-ben. Egyetemi

tanulmányait magyar—latin szakon Kolozsvárt az 1901/2—1904/5 években végezte. 1907-ben bölcsészdoktor, 1923-ban egyetemi magántanár a Debreceni Egyetemen, 1930-ban c. egyetemi rendkívüli tanár. 1925-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező, 1943-ban rendes tagjává választotta.

1906—22-ig a Karcagi Ref. Nagykun Gimnázium, 1922—34-ig a Debreceni Ref. Kollégium tanára. Ekkor nyugalomba vonul, hogy teljesen az irodalmi kutatásoknak élhessen.

A II. világháború idején hazaköltözött Kunhegyesre, a Lejtő utcai portán épített kis házába, s azt súlyos neuraszténiája miatt többé el nem hagyta. Irodalmi életünket azonban mindvégig figyelemmel kísérte. Otthonában szívesen fogadta tisztelőit, barátait, tanítványait, az irodalom iránt érdeklődőket. Örösi tudása, szellemének gazdagsága, kesernyés humora ezeket a látogatásokat is felejthetlenné tette.

1949. július 20-án halt meg tragikus körülmények között. István nevű testvérével együtt közös sírban nyugszik a kunhegyesi temetőben.

Dr. Zsigmond Ferenc irodalmi monográfiáiban árnyaltan elemezte az egyes írók életművét, alkotó módszereit. Megírta az első nagy Jókai-tanulmányt, amely a mai napig is az egyik legátfogóbb Jókai-értékelés. Úttörő jelentőségű Mikszáth- és Ady-könyve. Az Ady kérdés története, Mezőtúr 1928. c. művében összeállította az Adyt védő és támadó írásokat, hogy kulcsot adjon Ady költészetének megértéséhez. A magyar nemzeti irodalom története I. k. Vörösmarty fellépéséig Debrecen 1932. II. k. a világháború idejéig. Debrecen 1933. c. műve mind szellemében, mind a feldolgozás módszerében az egyik legjobb felszabadulás előtti középiskolai irodalomtörténeti tankönyv volt. A Budapesti Ref. Gimnázium diákjai Vajthó László irányításával a Tanítás problémái c. sorozatban kérdés-felelet formájában is feldolgozták.

Főbb művei: *Lévai József élete és költészete* (1906.) *Scott és Jósika* (1913.) *Baksai Sándor* (1915.) *Vas Gereben* (1919.) (A MAT. Ormodi-díjjal tüntette ki.) *Gárdonyi Géza* (1921.) *Mikszáth írói egyénisége, mint kortörténeti dokumentum* (Debrecen, 1923.) *Jókai* (1924.) *Jókai és Debrecen* (Debrecen, 1925.) *Jósika Miklós* (1927.) *Mikszáth Kálmán* (1927.) *Herczeg Ferenc* (1928.) *Dugonics stílusa* (Debrecen, 1936.) *A Debreceni Ref. Kollégium története* (Debrecen, 1936.) *A Debreceni Kollégium és a magyar irodalom* (Debrecen, 1940.) *Vörösmarty élete és művei* (1940.) *Orosz hatások irodalmunkban* (1945.)

Dr. Zsigmond Ferenc a két világháború közötti időszak egyik legkiemelkedőbb irodalomtudósa. Egyenrangú kortársa a Nagykunság másik két tudós nagy fiának, Győrffy Istvánnak és Németh Gyulának.

Ki lehetne érdekesebb, hogy emlékéit megörökítse, mint a Nagykunság és szülővárosa Kunhegyes? Nem vagyunk annyira gazdagok, hogy olyan értékekről, mint Zsigmond Ferenc, elfeledkezhessünk.

Lovász Gábor, a Kunhegyesi Gimnázium tanára egyetért azzal, hogy az irodalmi szakkör ismerje meg és ismertesse Dr. Zsigmond Ferenc irodalomtudományi munkásságát. Hogy eddig még szülővárosa megfelelő módon és formában nem emlékezett meg róla, az az oka, hogy nem ismerik eléggé sem alkotásait, sem tanári tevékenységét.

Bizonyára megérdemelné, hogy utcát nevezzenek el róla, hogy házát emléktáblával megjelöljék, hogy sírját az irodalmi szakkör gondozásba vegye.

É. KISS SÁNDOR

Koldusok és garasok

Avagy „Az emberi szivek megkeményedése”

I.

Háromgarasos opera — Koldusopera. A két cím ugyanazt a Brecht-művet jelöli. Az előbbit szeptember végén, az utóbbit október elején mutatták be. Minden évadban elő-előfordul egy ilyen véletlen egybeesés. Önmagában ez a tény nem érdemel figyelmet. Az annál inkább, hogy a bemutatókra két vezető színházunkban — Budapesti Nemzeti Színház, ill. szolnoki Szigligeti Színház — került sor. Két egymásrafigyelő(!) színházról van szó, melyek előadásai döntően befolyásolják egy-egy színházi évad összképét. Még nagyobb a csábítás az összehasonlításra, ha a rendezőkre gondolunk: Jurij Ljubimov a Nemzetiben és Sándor Pál Szolnokon. — Miért kell mindjárt összemérni, versenyeztetni a két előadást? — kérdezte fejcsóválva egy ismerősöm. Nos, nem ez a célom. Nem is engedi a két produkció minősége. Két önálló, magas színvonalú produktum jött létre. Ez a tény értelmetlenné teszi a mindenáron kicsikart eredményhirdetést, nincsen tehát első és második helyezett. Egymástól független, önálló művek jöttek létre. Szolnokon *Sándor Pál segítségével* született egy jó *Brecht-előadás*, Budapesten néhol *Brecht ellenére* megvalósult egy kiemelkedő *Ljubimov-előadás*. (Ezzel a fogalmazással már jeleztem a különbségeket, de erről később.)

Több ez, mint két figyelemreméltó színházi bemutató. Azt bizonyítja — bármennyire evidens, mindig bizonyítani kell —, hogy egy adott mű többféle módon értelmezhető és játszható. Feltétel azonban a tehetség és a határozott, következetesen megvalósított rendezői elképzelés.

II.

Mindkét előadás figyelmeztet, hogy színházban vagyunk. Szolnokon skáláznak, bejárvák a teret, bemelegítenek a színészek. Beszélgetnek, a ruhájukat igazítják, megmozgatják tagjaikat. A Nemzetiben a közönséggel együtt érkezik az újságárus, majd az énekes, aztán lassan a többiek is elfoglalják helyüket. Ők a buszban, mi a nézőtéren. Fokozatosan, apró lépésekkel csúszunk a mesébe, nem is tudjuk pontosan, mikor kezdődik az előadás. És amikor Peacock—Peachum korálja elhangzik, már mindkét előadás pontosan meghatározta viszonyát a nézőhöz, és a darabhoz. Nem látunk „konceptiózus” elidegenítést, ahol dróton rángatott bábuk fölöttébb tanulságos történetet mesélnek, ahol élet helyett élettelen mechanizmus csikorog a színpadon, miközben a néző unatkozik.

Nem látunk operettrendezést sem, ahol hőseink dalra fakadnak és az elkábult néző hirtelen nem is tudja, hányadán áll szegény ártatlan Pollyval és a

törbeejtett Bicska Maxival. A két megoldásról azt mondja Brecht: „A játék (bemutatás) és átélés (átézés) közti ellentmondást az iskolázatlan elmék úgy fogják fel, mintha a színész munkájában csak az egyik, vagy a másik bukkan-na fel.” Ljubimov és Sándor Pál iskolázott elmék, sőt alkotó elmék, akik bizonyára Brecht-ídezetekkel győzködik színészeiket, hogy képtelennek tűnő feladataikat megvalósítsák. Olyan helyzetet teremtenek, amiben a játék és átélés megvalósulása magától értetődő: a néző egy pillanatra sem felejtheti el, hogy színházban van; valamint egyetlen és állandó díszletet alkalmaznak. (Sőt, Ljubimovnál a szereplők gyakorlatilag mindvégig a színen vannak.) Mindezek olyan meghatározó keretet és közeget alkotnak, melyben meg kell valósulnia az iménti kettősségnek.

Amikor a Nemzetiben a néző belép a nézőtérre, egy rozzant emeletes buszt lát a kivilágított színpadon. Tipikus londoni busz ez, ki is van írva: OXFORD STREET, KENSINGTON STREET... Hozzászoktunk már a függőnyt nem alkalmazó nyitott színpadhoz. Csakhogy máskor a rendező, a díszlettervező arra kér bennünket: képzeljük el, hogy egy királyi palotában, egy orosz kisvárosban... szóval valahol másutt vagyunk. Itt most Brecht fényképe néz le ránk a buszról, SZÍNHÁZ UTCA, hirdeti nagybetűkkel egy felirat. Még le sem ülünk és már benn mászkál, intézkedik az énekes kikiáltó: „Üljenek le... Itt még van hely... Igyekezünk, kezdénk...”

Mielőtt Londonba képzelnénk magunkat, figyelmeztet Ljubimov (és Borovszkij a díszlettervező): ne felejtjük el, „csak” színházban vagyunk. Nem illúzióba csöppenünk tehát, nem leszünk kiszolgáltatottjai a függöny mögül feltároló ismeretlen világnak.

Színész és mű viszonya hasonló tehát a két produkcióban. Hangsúlyozzák, hogy ők „csak” színészek, hogy „csak” egy mesét látunk. A néző és a színész viszonya már alapvető eltéréseket mutat. Szolnokon a színpad és a nézőtér közti határt alig lépik át. Legfeljebb bizonyos nekünk szóló közlések erejéig. De ezek a verbalitás szintjén maradnak (Horgasujjú Jakab pompás narrátorára, vagy a megoldatlan Salamon-dalra gondolok). Kivétel ez alól — nem véletlenül — a nagyon szép befejező kép, melyben színész és néző azonos helyzetbe kerül.

Pesten nincs is határ. Ljubimov tudatosan arra törekszik, hogy élő és állandó kontaktust teremtsen színpad és nézőtér között. Ez nem csak egymás tudomásulvételét, hanem az állandó kapcsolatkeresést is jelenti. A vásári énekes beszélget velünk és végülis ugyanezt teszik a színészek az egész játékban, különösen a songokban. Együttlélegző közösséget teremt az előadás és elvileg adott annak a lehetősége, hogy beleszóljunk a játékba. A többnyire idegenként viselkedő, gátlásos, ünnepléses zárkózottságba húzódo közösséget sikerül is megmozdítani. Apróság, de pontosan érzékelteti az előbbieket, azt a tényt, hogy az énekes nem hiába kéri a garasokat. Innen-onnan be is dobnak pár fillért. A közösség belemegy a játékba.

— No nézzük, mi lesz ebből ma este — mondja egyszerre a néző és a színész, miközben az utóbbiak elfoglalják helyüket a buszban. Nem bújnak szerepük mögé. Garas egy pillanatra sem tűnik el Peachum maszkja mögött és ugyanez vonatkozik a többi szereplőre is. Közmegegyezésre — néző és színész ki nem mondott, de megvalósuló megállapodására támaszkodva — eljátszanak egy játékot.

III.

Az előadások megértéséhez, az azonosságok és különbségek megfogalmazásához kulcsot adhat annak vizsgálata, hogyan kezelik magát a történetet. Pesten is, Szolnokon is jelentéktelenednek az akár izgalmasnak is nevezhető történés lépései. Maga Brecht is azon fáradozik, hogy a cselekmény ne vonja el a néző figyelmét az események mögött jól kitapintható ok-okozati összefüggésekről. Végülis a narratív megoldások éppen ezt a célt szolgálják, egyetlen mondatlall lehűtik a néző izalmát és közlik, mi fog történni. („Bicska Maxi elbúcsúzik feleségétől, hogy apósa elől a highgate-i mocsárra szökjön” vagy „Peacockné felbérelti Kocsma Jennyt, hogy Bicska Maxit jelentsék fel”, stb..) A Hogyan és a Miért válik fontossá. Feltételezésem szerint ezért nehéz ma Brecht drámákat játszani. Ritkán bevallott és még ritkábban kimondott problémáról van szó. Brecht azért mesél, hogy ezzel felmutathassa és megfogalmazhassa alapvető társadalmi bajok gyökereit. Vérbeli színházi emberként, zseniális írói tehetséggel ok-okozati összefüggéseket illusztrál. Nos, megfogalmazásuk után ötven évvel ezek az összefüggések esetleg aktualitásukat veszíthetik és a néző nem új felismeréseket kap a pénzéért, hanem sokszor hallott tézisek felmondását, azaz múltidejű, didaktikus színházat. (Didaktikusnak nevezem azt a színházat, amelyik arra akar megtanítani, amit már tudok; múltidejűnek azt, amelyik a jelen kérdéseit kikerüli.) Brecht tehát akkor igazolható, ha az általa felmutatott összefüggés aktualitását bizonyítjuk (véleményem szerint ezt látjuk Szolnokon), illetve, ha a régi történettel új problémákat tudunk illusztrálni. (Ezt valósítják meg a Nemzetiben.)

Szolnokon követik hűségesebben a történetet. Horgasujjú Jakab belép, bejelenti a következő jelenetet és az annak rendje és módja szerint megelevenedik. A jólismert, rövid, fordulatos brechti lépések követik egymást egészen a királynő hírnökének megjelenéséig. De Sándor Pál színpadán sem a mese, hanem az elmesélés módja a döntő. Brecht a múltban keres történelmi párhuzamot (pl. Peacock egyiptomi története). Sándor Pál is ezt teszi, de ő a darab megírása óta eltelt ötven évre és jelenünkre figyel, itt keresi a brechti tételek érvényességét. Nem, szó sincs olcsó aktualizálásról. Számolatlanul találhatunk azonosságokat, de az egyetlen behelyettesíthető megfelelést nem ragaszthatjuk egyik figurára sem. Maxi nem a Führer, noha szólítják így is, (ahogy szólítátnak így Peacock-ot vagy Tigris Brown-t is) és Tigris Brown sem egy tábornok, noha öltözeke alapján annak is nézhetnénk. Sándor Pál és a színészek (és itt említendő a díszlettervező Antal Csaba és a jelmeztervező Szakács Györgyi munkája) nagyon erős általánosításra törekednek. Londoni utcák helyett egy elvont térbe kerülünk, ahol az egyetlen díszletelem általában jelent utcát, börtönt, lakást. A ruhák általában érvényes hierarchiát és szerepköröket jeleznek. A szerepek és helyzetek a közelmúlt keserű tapasztalataival töltődnek fel. Paacock nagy manipulátora, Bicska Maxi fasiszta kispolgára, a rendőrfőnök és a bandavezér államfőket megszegyenítő „megható” találkozás... ezek mind-mind történelmi emlékeket és napi híreket idéznek. Sajátos eszközeivel és tapasztalataival Sándor Pál végülis Brecht módszerét követi: elmeséli a történetet, de jelentőségét az illusztráció szintjén tartja. Kapóra jön ehhez az — mint filmjeiből és televíziós rendezéseiből is jól ismerhetjük —, hogy vonzódik az állóképekhez, szeret panoptikumot berendezni a színpadon. Gondoljunk Paacock üzletére, a kupleráj megjelenítésére, vagy a koldusfinálék

pontos és intenzív képi megfogalmazására. A látvány és a szöveg együttese hozza létre a brutális valóság és az elvonatkoztatás ötvözetét. Brecht (és Weill) egy hamis látszatokra épülő világot leplez le: itt minden idézőjelbe téve érvényes, bárki, bárkivel szerepet cserélhetne. A koldusok csalók, a rendőrfőnök gazember, a bandavezér az államnak dolgozik, a szerelem kölcsönösen jó üzlet... Ebbe az első pillanatba beavat az író, így minden önmaga paródiájává is válik. Maxi és Polly „lírai” kettőse egyszerre szép és nevetséges, Maxi és Brown groteszk barátsága szánalmas és félelmetes. Ezeket az idézőjeleket fokozza tovább Sándor Pál az előadás legemlékezetesebb pillanataiban, a némafilmekben. Szolnokon szinte már csak bábuk mozognak, érzések, szenvedélyek nélkül. Morál nélkül, hideg fejjel számígtatják egymás lépéseit. De embertelen világ ez, nem boldogok. Sándor Pál vigasza éppen itt keresendő, szereplői emberek még annyira, hogy hiányérzetük legyen. Rossz nekik és ezt tudják. Ők nem lélegeznek fel a királynő döntésére, helyzetük végülis változatlan. Összebújnak, félnek, reménykednek. Várnak. Várnak velünk együtt, először szűnik meg a választóvonal színész és báb, színész és közönség között. Túl vagyunk már a mesén, távoli, gyönyörű zenét hallgatunk, félünk és reménykedünk. Így jön össze estéről estére a Sándor Pál-féle csapat. A kétségbeesés és a remény tartja össze.

Itt, ebben a helyzetazonosságban közös a két előadás. Brecht egy társadalmi igazságtalanságokra épülő, tökéletes olajozottsággal működő mechanizmust mutat meg. Ljubimov egy embertelen mechanizmus tökéletlenségeit hangsúlyozza. Szolnokon is érezzük, valami hiányzik ebből a világból. A Nemzetiben erre a hiányra épül az egész előadás. Fogytán az érzések, az érzések, a szeretet. Nincsenek erkölcsi fogódzók, amelyek meghatározhatnák, de legalábbis befolyásolhatnák a hideg ráció számításait — ezt mondja Ljubimov rendezése. (Pontosabban így fogalmaz a rendező: „...a világszerte tapasztalható devalvációról szeretnék szólni, arról, hogy voltaképpen semmiből sincs elegendő. Ez az általános jelenség nem csupán materiális jellegű, hanem a lelki világ, az emberi értékek devalvációjára is vonatkozik. Félő, hogy az életben minden értékét veszti.”) Brecht is az erkölcs hiányáról beszél: „Ti megmondjátok, hogy kell jónak lenni, és nem folytatni bűnös életet. De adjatok előbb valamit enni, mert ez a kezdet.” Utóbbi a hiány okát egyértelműen a társadalmi igazságtalanságokra vezeti vissza. Ezt cseppet sem tagadva Ljubimov mást hangsúlyoz. Úgy is fogalmazhatunk: Brecht egy morál előtti állapotról tudósít, Ljubimov pedig a sokat hangsúlyozott társadalmi haladás és a morál kapcsolatát vizsgálja.

— Haladunk! — üvöltötte egykor Szolnokon a Tangó fasiszta lakájaként Újlaky Dénes. Ő azóta valóban sokat haladt, ezt az idényt már a Nemzetiben kezdte, mégpedig főszereppel. Valójában nem ez a csupán rá vonatkozó erőszakolt párhuzam juttatta eszembe Mrozek hőjét, hanem az a csendes-rutinos beletörődés, amivel itt mindenki elfogadta ezt a „haladást”. Nem kell Edek jel-szavát üvöltözni, nem kell senkit a „helyes irányba” erőszakolni. Mennek ma-guktól is. Valahol az Oxford Street és a Színház utca között rozdásodik ez a rozoga busz. Nem mozdul ez már sem előre, sem hátra. Nem baj, nem akarja már ezt senki észrevenni, mindenki kapaszkodik, lökdösődik, helyet keres ma-gának. Szeret, gyűlöl, raboskodik, házasodik... az élet megy tovább. Csak a busz nem. Ahhoz több kellene. Nem elég telitömni hasunkat. — Előbb a has jön, aztán a morál — mondja Brecht. Ő még kijelent, Ljubimov már csak kér-

dez. Automatikusan egymásból következő összefüggésről lenne szó? Teli hassal jobbak lennénk? Brecht ezt feltételezni meri, Ljubimov már nem. De ez nem egyszerű tagadás. Ljubimov aktív, gondolkodó, cselekvő ember. A hiány felmutatásával nemcsak egy tényt közöl, követel is. Követeli, hogy a teli has után igenis jöjjön a morál. Ehhez ki kell játszani az író: ezért rendez érzelmes, nemcsak — és nem elsősorban — a néző eszére, hanem érzéseire, emberiségére épülő előadást. Bármilyen egyértelműen fogalmaz is Brecht, Ljubimov tudja, hogy ma ez a metsző logika kevés. Az ember egyre okosabb lesz, egyre rafináltabb érvekkel söpri le ellenfeleit a színről. Hideg fejvel gondolkodik, könyörtelen zsenialitással őrzi meg a műemléket, és ragasztja falára az ember árnyékát. Egyre okosabb tehát, és szíve egyre keményebb. Erre figyelmeztetnek minden felvonás végén a bölcsek. Remegő hangon motyogják a Bibliát. Maxi, Polly, Brown és a többiek meglepődve, de együttérezve hagyják felbe a véres, egymásttépő izzapbirkózást. Ljubimov bölcsessége legyőzi a brechti észet. Ezek az öregek nem — nemcsak! — okosak. Többet tudnak, mint a ráció madzagjain lógó okos bábuk. Ezek a bölcsek egy letűnőben levő „másik” világból lépnek a színpadra. Talán a múltból. Úgy tűnik tehát, hogy míg Brecht egy morál előtti világról tudósít, addig Ljubimov egy morál utáni állapotot rögzít. A féllábbal sírban levő reszketeg öregek képviselnek valamit, ami a jelent alakítókból már hiányzik. Lényeges szemléleti különbség ez író és rendező közt. Mindenesetre ezzel az előadással Ljubimov igazolni tudja álláspontját. Eszköze nemcsak a meggyőzés, ő Brecht ellenére katarzist akar. Ehhez nem elég, ha saját helyzeteinket ismerjük fel. Embertársainkat is ott kell látni a színpadon. Nem azonosulhatunk a brechti bábukkal, de azonosulhatunk a színésszel. Itt haladja meg ez az előadás a szolnokit. A rendező végül is Brecht utasítását követi: „...a színész feladata eleven emberek ábrázolása.”

IV.

A színészparadoxon brechti változatát — azaz beleélés és megítélés kettősségét — úgy oldja meg Ljubimov, hogy színészei gyakorlatilag állandóan a színen vannak. Folyik az ÉLET nevezetű nagy közös játék, és ezt magánszámok, szólók, áriák fűszerezik. A busz utasai, résztvevői és megfigyelői társaik produkcióinak. Lemegy a jelenetük, beszállnak a buszba, és kíváncsian nézik végig a játékot. Kíváncsi Peachumné, vajon mi fog történni és kíváncsi Töröcsik, vajon hogy oldja meg kollégája a feladatot, mire jut aznap este Garas, Udvaros és a többiek. Garas megfordul, gyorsan kifesti magát a produkcióhoz, egy pillanatra talán összenéz a két színész, aztán Garas—Peachum—Hitler—Chaplin—stb. . . megfordul, kezdődhet a szám.

De Sándor Pál maskzkjai, bábujai sem pusztán a leckefelmondás jeles példái. Céljuk nem az elidegenítés önmagában, hanem a közlés is. Azaz nem állnak a játék a közönség közé. A játék részévé válnak, jelentését gazdagítják, hiszen emberi vonások sűrítői. Bicska Maxi végülis egy tökéletes kispolgár, a mindenkori fasizmus pillére. Közben persze halálfélelmével és fekete klottnadrágjával együtt esendő ember. (Ezért alkalmas a szerepre — a látszólag alkalmatlan — Kern András. Bicska Maxi különleges helyzete nem egy különleges ember kivételes képességeiből adódik, hanem abból a szituációból, amibe átlagemberként kerül. Ezért tudja őt tökéletesen helyettesíteni Polly, de megtehet-

né ezt bárki. Képességük — vagyis embertelenségük, mértékük — azonos.) Éppen a szereplők ügyefogyottsága az a halvány biztató jel, ami emberre, még meglevő emberségre utal. Polly és Lucy „némafilmes” ismerkedése sem egyszerűen jó ötlet. Színt, melegséget, emberséget kölcsönöz a figuráknak. Mert Sándor Pál nem engedi, hogy ne szeressük őket egy kicsit.

A színészi munka említése nemcsak azért fontos, mert sok emlékezetes alakítás született (mindenekelőtt Garas Dezső a Nemzetiben és Egri Katié Szolnokon). Hanem azért is, mert újra felfedeztetni a spanyolviaszt: két átgondolt, öntörvényű, belső logikája szerint mozgó előadás szerepei nem cserélhetők fel, nem helyettesíthetők be egymással, hiába azonos a mű. Ezt a közhelyértékű igazságot azért kell hangsúlyozni, mert nem mindig igazolja a gyakorlat. Más-ként jó a két Polly, a két Lucy és a többiek.

Ennek az írásnak, a talán erőszakoltnak tűnő összehasonlításnak is ez adhat értelmet. Mert fontos annak hangsúlyozása, hogy színházi világunkban létjogosultságuk van a különböző szemléleteknek. Alapfeltétel a minőségi munka. A végeredmények ekkor nem egymás és a mű ellenére jönnek létre. Egymást kiegészítve, felelősséggel beszélnek arról a világról, amelyben élünk.

BÉRCZES LÁSZLÓ

Papi Lajos köszöntése

Papi Lajos szobrászművész hatvan esztendő. Élete, alkotó tevékenysége teljes egészében Szolnok megyéhez, azon belül is szülővárosához, Kisújszállashoz köti. Jellegzetesen alföldi szobrász. Nem azért, mert itt él, hanem azért, mert lényegében, gondolkodásában az. Mélyérzelmű, hitében — elképzeléseiben következetes, ítéleteiben megfontolt, bölcs. Nem ismeri a megalkuvást. Kedélye szélsőséges, mint népdalaink érzelmvilága. Büszke rá, hogy a Kunságban született, büszke erejére, amellyel mázsás kövekkel játszik, s arra, hogy adott szavához mindig tartotta magát. Pedig útja nem volt egyszerű. Családja sorsa összekapcsolódott városáival, amely értékelve művészi tevékenységét, műtermet, munkalehetőséget biztosított számára.

Papi Lajos művészete nemcsak megyénkben elismert, hanem országhatárainkon kívül is. Főként Lengyelországban, ahová az utóbbi esztendőknél eltöltött hosszú hónapok tevékenysége köti. Szobrai állnak a naleczowi gyógyfürdő parkjában, Sopotban, Wdzidze-ben. Rendszeres résztvevője idehaza a tokaji, siklói, sóstói művésztelepeinknek, a hajdúsági kolónia egyik alapítója. Itt kapott 1968/69-ben Káplár Miklós-díjat. 1970-ben Hajdúböszörményben különdíjat nyert, 1972-ben Szolnokon a Szakszervezetek Megyei Tanácsa művészeti díját, 1974-ben pedig a Szolnok megyei Tanács művészeti díját kapta. A Sóstói Nemzetközi Művésztelepen ugyanekkor II. díjjal értékelték munkásságát. 1976-ban Naleczowban elnyerte a művésztelep szobrászati fődíját, 1977-ben a TIT Országos Elnöksége Aranykoszorús Jelvényét kapta meg, s 1979-ben a XII. Siklói Szobrász Szimpozionon nívódíjjal tüntették ki.

Örök elégedetlenség fűti önmagával, munkájával szemben. Szobrainak esztétikai szempontjai mellett rendkívül fontos számára történelmünk, a tudomány, művészet nagyjainak megformálása, a jövő generációi számára az emlék-állítás. Papi Lajos szembehelyezkedve a deheroizálási, mítoszrombolási divattal munkásságával tanúskodik nemes hagyományaink, jelentős egyéniségeink emlékének megőrzése mellett. Az anyag Papi Lajos számára elsősorban a kő, a márvány, a fa. Nem a lágyabb agyagot finoman cizelláló, érzékenyen alakító plasztikus alkat, nem is az absztrakt konstrukciók manipulációinak híve. Papi az ősanagyot szelídíti ősi alakító erővel, a legegyszerűbb eszközökkel. Baltával, vésővel emberformájúvá, emberléptékűvé. Minden stiláris megfontolás nélkül, a valóság újrateremtésének, tovább örökítésének igényével. Nem befolyásolja a későbbi „megítélés”, az „eladhatóság” görcse. Megrendelésre szinte alig dolgozik. Viszont annál többet ajándékozik. Boldog, ha művei örömet okoznak, ha valaki valamelyik szobrát magáénak akarja. Sok munkája ad ily módon szerte az országban, idegenben élő honfitársaknak, barátoknak mindennapi élvezetet. Elégedett, pedig sokszor okoz gondot számára a holnap kenyeré. De harmónikusá teszi életét az alkotás, a mások számára adott öröm.

Papi Lajos hatvan esztendő. Létünk teljességéhez, közösségünk öntudatához tartozik embersége, művészete. Legyünk rá büszkék, vigyázzunk rá és becsüljük meg érdeme szerint.

EGRI MÁRIA

Törökszentmiklósi füzetek

Vannak olyan időszerűen és folyamatosan egyaránt „történelmi feladatok”, amelyeket a sokféle igényű „hivatalos és országos kutatás” szívesen emleget, idéz és bátorít — de megoldásuk inkább a helyi „kisműhelyek” teendője lehet. Olyféle kutatóké, akik alkotó módon élnek egy-egy kisváros miliójében, olyan csoportoké, amelyek egy-egy jelesebb művelődési ház, könyvtár, levéltár vagy éppen múzeum körül messzebbre látnak annál, ami köznapra játék lehet. A felismerés korántsem új, hiszen rész munkákból születik az egész, ha a kutatás folyamatában, a feltáró munka időszakosan jelentkező eredményeiben egyáltalán „egészről” beszélhetünk.

A „helyismereti és helytörténeti mozgalom” (az említett „kisműhelyek” munkáját az országos közvélemény így ismeri) értelme és célja többféle horizontú lehet. A „messzebbre látás” igénye elsőképp majdhogya pragmatikus: a feltáró munka valóban egy szélesebb értelmezésű tudományosság (legalább történettudományi vagy kultúrhistoriái) része lehet. Emellett van szellemibb és virtuálisabb láthatár: a honismeret része és alapja a valóságos vagy tudati hazához való vonzalomnak, minél többet fedezel fel viszszafelelő és körültekintően szülőhelyed körül, az itt éltek és élők művéről és céljairól, annál inkább egy szélesebb körű közösség tagja lehetsz, gondolkodásod tisztul és nemesedik.

A mozgalomnak vannak szervezetei, irányítói és apostolai, folyóirata is, amely teret ad eredményeinek, fókuszot és távlatot. A recenziós szívesen vállalja be, hogy a közkézen forgó kultúrhistoriái szakmunkák nem ritkán egymást ismétlő adattengerétől, egy kissé megkopott konklúzióitól olykor már szomorún ódzkodik. Ilyenkor mintegy „frissítésül” fordul egy-egy a részt is idéző eredmény felé, és ebben az olykor nem mindig szakszerű vagy kevésbé olajozottan fogalmazott írásokban és gyűjteményekben (bár felfedezhető ezekben is néhány szinte már

nélkülözhetetlennek vélt sztereotípiát) friss és érdekes adatokkal találkozunk. Olyfélékkel talán, amelyekből valóban megszülethetnek egy nép története, a részleteikben is feltárt tendenciák.

Bár olykor szinte csak „színesítik” a tágabb világról tudhatókat, de éppen ez a „színesedés” a megkapó, továbbbi tünődésekre készíti a jó szívvel olvasót. Pl. nem kicsiny izgalommal és várakozással bontom ki a szegedi Somogyi Könyvtár füzetét és folyóiratát: a helyi kutatás eredményei sokszor módfelett izgalmasak. A szegediek munkája ebben a mozgalomban bárki előtt akár példa lehet. És hogy az efféle munka még akár további egységekre bontható, tovább is szélesíthető, erre a törökszentmiklósi Városi Könyvtár kiadványsora teremt példázatot: a *Helyismereti Füzetek* bibliográfiái alapozását, a Jászkunszágból a városra vonatkozó írások annotált repertóriumát, a „sajtótükröket” a város Tóth Sándorról elnevezett helytörténeti szakkörének tagjai állították össze, iskolások tanulták gyűjtőmunkájuk során a szakma fortélyait. Ugyanakkor szinte felmérhetetlen eredmény lehet, mit nyertek a diákok mindebből „virtuálisan”. Az eredmény ugyan önmaga értékeiről tanúskodik, de a kiadványt jegyző könyvtárnak és az irányító tanároknak egyaránt gratulálhatunk, izgalommal várva a folytatást.

A közel tíz esztendő során (az első füzet 1972-ben került kiadásra, 1981-ben jelent meg a nyolcadik) a könyvtár köré bizonyosan olyan „kemény mag” tömörült, amelynek irányítói és közössége nemcsak a városon kívül is figyelemre méltó eredményeket tettek, de a várostörténet olyan bázisát hozták létre, amely várakozást ébreszt minden további iránt.

Szemléletmódjukkban a várostörténet bibliográfiái és annotatív feldolgozása kiteljesedik: a helytörténet mellett az ipar és mezőgazdaság, a kulturális és politikai mozgalmak egyenértékű helyet kapnak, szintézist alkotva mintegy a város körül.

Az egyik korai füzet a városhoz kötődő ismertebb személyiségek munkás-

ságának és életútjának lexikális adatait ismerteti, és ez a „lokálpatrióta minilexikon” nem kevés feladatot jelöl, egy-két esetben megoldást nyújtanak a sorozat további füzetei. Közöttük olyanok, amelyek nem csupán kiemelik a „nagy egészből” a város büszkeségeire feltalált részeket (az ilyforma munka másutt is inkább alkalmi és valamiféle kötelezőnek érzett penzum teljesítése lehet), hanem önálló kutatásokon alapultan bővítik és teljesítik a tanulmányozók ismereteit. Egyszóval szuverén pályaképeknek, alkotóan tudományos szakmunkáknak tekinthetők.

Ilyen a sorban *Németh Sándorné Csikós József* életét és munkásságát felidéző füzete (1975), ugyanígy *Kerek Béla* Cserghő Mihály közéleti munkásságát elemző pályaképe a sorozat elején. Csikós és Cserghő egyaránt pedagógusok voltak, az előző életútja kegyetlen kényszerből megszakadt a Tanácsköztársaság leverése után, az utóbbi mintegy folytatta a mártír-előd tevékenységét a Horthy-rezsim idején. A különböző című helyi sajtóorgánumok szerkesztői székében vagy csupán főmunkatársaként, nem egyszer kemény küzdelmekben kockáztatva a maga életét. Sorsuk és működésük a két pályaképben megelevenedik, az adatok és a dokumentáció komoly munkára engednek következtetni a bemutatottakkal és az eredménnyel egyaránt példaadón.

A sorozat további két füzete akár az újabb feldolgozások dokumentációs alapja lehet: az első *Gecsényi Lajos* és *Kerek Béla* szerkesztésében a város 1917–1919 közötti történetéhez nyújt a továbbiakban már nélkülözhetetlen levéltári és sajtódokumentumokat (1978). A másik füzet *Kerek Béla* önálló munkája: az építőmunkások török-szentmiklósi szervezetének 1903–1940 közötti történetét ismerhetjük meg ebből, egy nagyszerű mozgalom folyamatait, hőseit és dokumentumait. Bizonyosan egy nagyobb történettudományi közlemény első összefoglalásaként.

A városban született, ismert és je-

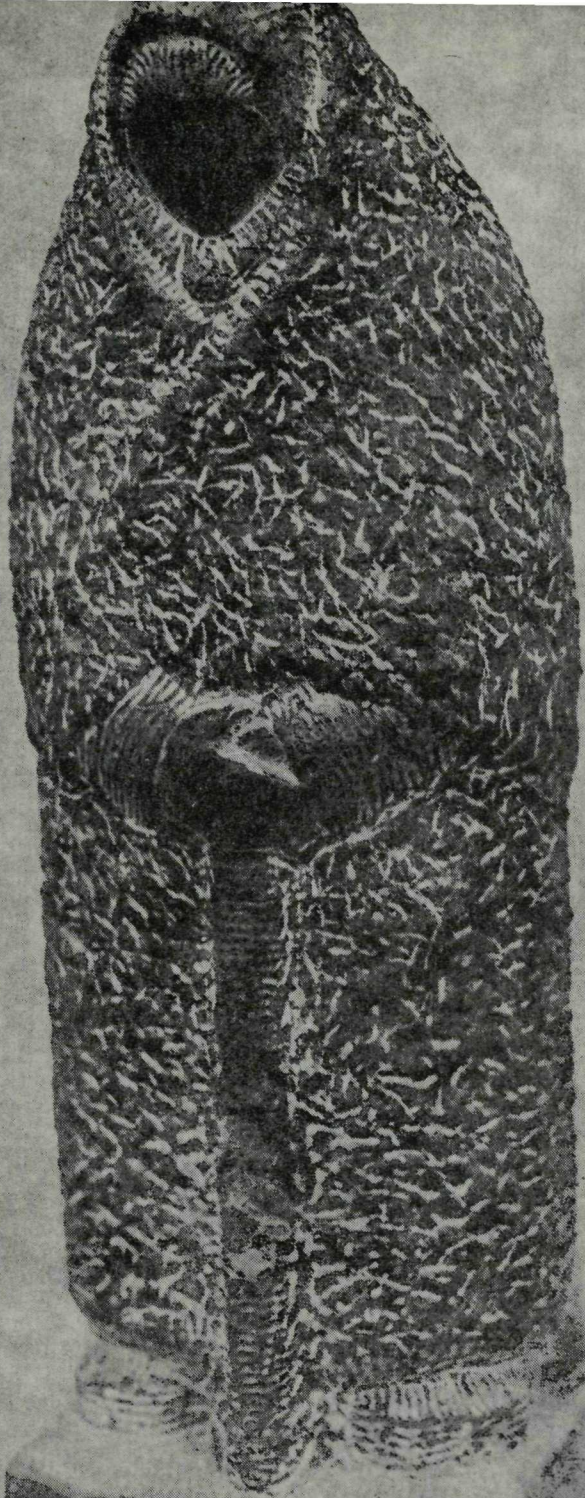
lenleg Párizsban élő író, *Szélpál Árpád* (1897) munkásságáról a sorozatban két füzet olvasható. Mindkettő *Fehér Imre* munkája, az előző (1974) az író működését egy rövidebb életrajzában (a MA mozgalmában és a Tanácsköztársaság kulturális életében) követi nyomon, az utóbbi (*A feledés homályából. Szélpál Árpád hazai irodalmi munkássága* — 1981) ennek folytatása és kibővítése lett, a baloldali újságíró és költő munkásságát egészen emigrációjának kezdetéig (1939 január) tárja fel. Az író azóta Párizsban él és dolgozik, a francia kultúra itthoni és a magyar ottani híradója, újabb verseskötényvei (*Versek* — 1977; *Kereknyom* — 1979), „életjelei a sceaux-i csöndből” itthon kaphatók voltak nemrégiben, jónéhány híradás megjelent ezekről is.

Fehér Imre monográfiája bár „helyi kiadvány”, de *Kerek Béla* „adalékai” mellett a teljesebb érdeklődésre tarthat igényt (ez utóbb be is következett), hiszen mindketten olyan feladatokat vállaltak és valósítottak meg, amelyek már szinte adósságoknak tekinthetők.

A módfelett adatgazdag és szakszerű Szélpál-portré (irodalomjegyzék és életműbibliográfia stb.) eleven képet fest a baloldali magyar irodalom eddig talán nem eléggé becsült alakjáról, a kötet értéke a színes feldolgozás és a korrekt tudományosság mellett még ebben az „adósságtörlesztő funkcióban” is mérhető. Kitekintései, Szélpálnak a baloldali progresszivitáshoz (Kassák, Ma-kör, kórusmozgalom, újságírás, költészet, szociofotó stb.), az irodalomhoz és a kulturális mozgalmakhoz való kötődések feltárása, elemzése és értékelése nemcsak helytálló, de izgalmas is, a monografust szívesen jegyezzük továbbra azok között, akiknek működésére figyelni illenék.

Érdeklődve várjuk a sorozat újabb köteteit, a megjelent „alapok” rokon-szerkesztéseket, a munka érdekes folytatását ígér.

BODRI FERENC

ÁRA 8,50 FORINT